

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA**

Dieninio skyriaus
V kurso
baudžiamosios justicijos specializacijos
studentės
Marijos Švedaitės

Magistro darbas

**TAKTINĖS KRIMINALISTINĖS IKITEISMINIO TYRIMO PRIEMONĖS IR JŲ
PANAUDOJIMO PROBLEMATIKA**

Darbo vadovas:
Lekt. Dr. A. Gorbatkovas

Recenzentas:
Doc. Dr. P. Kuonis

Vilnius, 2008

Turinys

Įvadas	3
1. Taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių samprata, rūšys, bendros taikymo problemos.....	5
2. Taktinis būdas ir taktinė rekomendacija.....	12
3. Kriminalistinės versijos.....	22
4. Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimas ir planavimas.....	32
5. Taktinės kriminalistinės kombinacijos ir taktinės kriminalistinės operacijos.....	43
Išvados	56
Santrauka (lietuvių kalba).....	59
Santrauka (rusų kalba).....	60
Priedas.....	61
Literatūros sąrašas.....	63

Ivadas

Ikiteisminis tyrimas yra sudėtingas, griežtai reglamentuotas baudžiamojo proceso teisės normomis, procesas. Jo svarbiausia užduotis yra kuo greičiau ir išsamiau ištirti nusikalstamą veiką. Realizuoti nurodytą užduotį padeda visų pirma kriminalistika.

Viena iš kriminalistikos mokslo dalių yra kriminalistinė taktika, tyrinėjanti mokslo dėsnius apie taktinių priemonių ir rekomendacijų sistemas. Kriminalistinės taktikos pagrindinė užduotis – parengti tokias rekomendacijas ir taktinius būdus, kuriuos užtikrintų efektyviausią nusikalstamų veikų ištyrimo organizavimą.

Galima daryti prielaidą, kad nežinant kriminalistinės taktikos įmanoma ištirti nusikalstamą veiką, tačiau akivaizdu, kad toks procesas žymiai užsitęs, padaugės baudžiamųjų bylų, kur nebus nustatytas kaltininkas, nutrauktų bylų dėl to, kad nėra pakankamai faktinių duomenų, patvirtinančių dalyvavimą nusikalstamojoje veikoje, o svarbiausia – padaugės baudžiamųjų bylų, kur pateikti nepagrįsti įtarimai.

Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Informatikos ir ryšių departamentas) duomenys¹ rodo, kad 2004 metais Lietuvos Respublikoje buvo užregistruota 93419 nusikalstamų veikų, iš jų buvo ištirta 38335; 2005 metais buvo užregistruota 89845 nusikalstamos veikos, iš jų buvo ištirta 37610; 2006 metais buvo užregistruota 82174 nusikalstamos veikos, iš jų buvo ištirta 25898; 2007 metais buvo užregistruota 67955 nusikalstamos veikos, iš jų buvo ištirta 20643; per 2008 metų sausio-lapkričio mėnesius buvo užregistruota 70740 nusikalstamų veikų, iš jų buvo ištirta 21008.

Apibendrinanti Informatikos ir ryšių departamento duomenys rodo, kad vidutiniškai iš užregistruotų nusikalstamų veikų, per metus yra ištiriami tik apie 34,92 proc.

Todėl yra labai svarbu, atliekant ikiteisminį tyrimą pasitelkti visas įmanomas taktines kriminalistines priemones. Jų tinkamas panaudojimas užtikrins teisingą ir išsamų ikiteisminį tyrimą.

Šiame darbe bus išnagrinėtos pagrindinės taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės, pavyzdžiui, taktinis būdas, versija, planavimas, taktinė kombinacija, taktinė operacija.

Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje nėra kompleksiskai išanalizuotos taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės, todėl pagrindinis šio darbo tikslas yra pamėginti nustatyti reikšmingiausias taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones ir suformuluoti jų sampratą, atskleisti svarbias jų panaudojimo problemas.

¹ Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.vrm.lt/index.php?id=65> >

Šiam tikslui pasiekti bus analizuojama mokslinė literatūra, pateikti žymių Rusijos ir Lietuvos mokslininkų, tokių kaip, pavyzdžiui, N. P. Jablov, V. A. Obrazcov, R. S. Belkin, E. Palskys, P. Danisevičius, minėtų taktinių kriminalistinių priemonių apibrėžimai, joms keliami reikalavimai, klasifikacijos.

Be to, šiame darbe bus analizuojamos taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių panaudojimo problematika, ir ypač klaidos, kurios daromos ikiteisminio tyrimo metu netinkamai taikant arba apskritai nesinaudojant taktinėmis kriminalistinėmis priemonėmis. Tam buvo nagrinėjama norminė ir praktinė medžiaga siekiant nustatyti probleminius taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių panaudojimo aspektus, taip pat atliktas tyrimas-apklausa anketavimo metodu.

Rašant šį darbą buvo naudoti tokie tyrimo metodai – apibendrinimas, palyginimas, analizė, sintezė, statistinis, teleologinis ir kai kurie kiti. Analizuojant taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių panaudojimo problematiką buvo remtasi teleologiniu, analizės bei anketavimo metodais.

1. Taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių samprata, bendros taikymo problemos

Kriminalistinė taktika – tai savarankiška kriminalistikos mokslo dalis, tyrinėjanti racionalius tyrimo organizacijos, planingo nusikalstamų veikų tyrimo ir efektyvaus proceso veiksmų atlikimo bei kryptingo įrodomosios informacijos ir jos šaltinių rinkimo taktinius būdus bei rekomendacijas. Pagrindinis tyrimo taktikos uždavinys – rengti tokias nusikalstamų veikų tyrimo rekomendacijas ir taktinius būdus, kurie papildydami įstatymo nustatytą procesinę nusikalstamų veikų tyrimo tvarką, garantuotų operatyvų, efektyvų nusikalstamų veikų išaiškinimą, jų tyrimą.

Tam, kad pasiekti kriminalistinės taktikos užduotis, naudojamos tam tikros priemonės, kurios padeda tinkamai, greitai ir išsamiai atlikti ikiteisminį tyrimą bei atskleisti tiriamą nusikalstamą veiką. Šias priemones galima išskirti į atskirą grupę ir pavadinti taktinėmis kriminalistinėmis ikiteisminio tyrimo priemonėmis.

Šiuolaikinėje literatūroje nėra atskiros sąvokos, apibūdinančios taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones, todėl savarankiškai išanalizavus mokslinę literatūrą ir praktinę medžiagą pabandysime suformuluoti taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių sampratą, išskirti jų rūšis ir nustatyti praktinio panaudojimo problemas.

Nusikalstamos veikos atskleidimas, jos tyrimas, yra sudėtingas procesas, nes ikiteisminio tyrimo, kurio eigoje atskleidžiama nusikalstama veika, veiksmai nukreipti į aplinkybių, įvykusių praeityje, nustatymą. Taip pat į nusikaltimo atskleidimo procesą įtraukiami įvairių sričių specialistai, pvz., kriminalistai, psichologai, įvairios tarnybos, kurioms pavedama atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus. Tai procesas, reikalaujantis tinkamo vadovavimo ir planavimo, todėl tam, kad tinkamai, išsamiai ir greitai ištirti nusikalstamą veiką naudojamos tam tikros priemonės, padedančios pasiekti ikiteisminio tyrimo tikslus. Šios priemonės atlieka pagalbinę funkciją, padeda surinkti įrodomąją informaciją, ją patikrinti ir atskleisti nusikalstamą veiką.

Šio darbo tikslams pasiekti buvo atliktas tyrimas anketavimo metodu. Anketos (žiūrėti priedą) buvo išdalintos Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nusikaltimų tyrimo valdybos Narkotikų kontrolės skyriaus pareigūnams (5 anketos), Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nusikaltimų tyrimo valdybos Autotransporto priemonių grobimų tyrimo skyriaus pareigūnams (5 anketos), Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nusikaltimų tyrimo valdybos Ekonominių nusikaltimų skyriaus pareigūnams (10 anketų), Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato 5 policijos komisariato pareigūnams (10 anketų), Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos pareigūnams (10 anketų). Viso buvo apklausta 40 pareigūnų.

Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo nustatyti dažniausiai naudojamas taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones bei jų praktinio panaudojimo problemas.

Atlikus tyrimą buvo nustatyta, kad tiriant nusikalstamas veikas naudojamos visos paminėtos anketoje priemonės, kurias, be to, nurodo ir nagrinėja įvairūs mokslininkai savo darbuose, būtent:

1. taktinis būdas,
2. taktinė rekomendacija,
3. kriminalistinės versijos,
4. nusikalstamų veikų tyrimo planavimas ir organizavimas,
5. taktinės kriminalistinės kombinacijos,
6. taktinės kriminalistinės operacijos.

Todėl šiame darbe daugiau bus išanalizuotos būtent šios taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės.

Tam, kad nuspręsti, ar minėtos priemonės atitinka taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių sampratą, reikia išnagrinėti jų apibrėžimus, nustatyti bendrus keliamus joms reikalavimus bei tikslus, taip pat šių priemonių panaudojimo praktikoje ypatumus.

Taktinio būdo samprata yra centrinė kriminalistikos taktikos samprata. Tai yra tyrimą atliekančio asmens veikimo metodas arba elgesio modelis, kuris efektyviausiai užtikrina uždavinių, susijusių su nusikalstamų veikų tyrimu, sprendimą.² Neatsiejamai susijusi su taktiniu būdu yra kita priemonė - taktinė rekomendacija, kuri suprantama, kaip mokslininkai pagrįstas ir praktikoje patikrintas patarimas, susijęs su taktinio būdo parinkimu ir taikymu.³

Taktinis būdas tai yra ne bet koks veikimo metodas arba elgesio modelis. Nors tyrimą atliekantis asmuo pasirenka atitinkamą taktinį būdą remiantis savo vidiniu įsitikinimu, savo požiūriu į nusikalstamą veiką ir jos aplinkybes, į konkrečią situaciją, tačiau taktinis būdas turi atitikti tam tikrus reikalavimus. Tie reikalavimai ne visada yra nurodyti baudžiamojo proceso ar kito įstatymo, tačiau jų laikymasis vis tiek yra privalomas ir užtikrina taktinio būdo leistinumą, teisėtumą ir pagrįstumą.

Tam tikri reikalavimai taikomi ir visoms kitoms taktinėms kriminalistinėms priemonėms. Dauguma iš tų reikalavimų yra bendro pobūdžio, tai yra taikomos visoms taktinėms kriminalistinėms priemonėms, tačiau kiekviena atskira taktinė priemonė turi ir tik jai būdingų, sąlygotų jos esmės ir pobūdžio, reikalavimų.

Pagrindiniai reikalavimai, keliami visoms taktinėms priemonėms yra teisėtumo, leistinumą, atitikimo moralės ir dorovės normoms, etikos reikalavimams bei dinamiškumo. Visi šie

² ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистика. Москва. 2005. С. 397

³ BURDA R., KRIKŠČIŪNAS R., LATAUSKIENĖ E., MALEVSKI H., MATULIENĖ S. Kriminalistikos taktika ir metodika. Vilnius. 2004. P. 9

reikalavimai sąlygoti ikiteisminio tyrimo dvasios bei įstatyminių reikalavimų. Panaudojamos taktinės priemonės turi būti teisėtos, atitikti įstatymų reikalavimams, nežeminti dalyvaujančių jų atlikime asmenų garbės ir orumo. Dėl to, kad ikiteisminio tyrimo eiga- tai nuolat besikeičiantis procesas, kiekviena taktinė priemonė turi atitikti dinamiškumo principą tam, kad jas galima būtų efektyviai naudoti pakitus tyrimo situacijai.

Nusikaltimo tyrimo ypatumas yra tas, kad visi tyrimo veiksmai, kaip jau buvo minėta, nukreipti išsiaiškinti aplinkybes, kurios įvyko praeityje, todėl nusikaltimo tyrimo metu keliamos tam tikros prielaidos, pagrįstos žinomomis faktinėmis aplinkybėmis. Šios prielaidos vadinamos versijomis. Bet vien tik iškelti versiją nepakanka, ją reikia iširti ir patikrinti. Jų patikrinimui yra naudojami įvairiausi taktiniai būdai bei būdų deriniai, tyrimo veiksmai.

Rengiant ir atliekant tyrimo ar kitą veiksmą dažniausiai naudojamas įvairių taktinių būdų derinys.⁴ Šis derinys dažniausiai vadinamas taktine kombinacija, kuri paprastai traktuojama kaip tam tikrų taktinių būdų arba tyrimo veiksmų derinys. Taktinių būdų derinys vienos taktinės kombinacijos ribose- tai yra tam tikrų, konkrečių būdų arba tyrimo veiksmų panaudojimas griežtoje sekoje.

Kiek platesnė yra kitos taktinės kriminalistinės priemonės – taktinės operacijos sąvoka. Tai tarpusavyje suderintų tyrimo, operatyvinių ir kitų veiksmų sistema. Ši taktinė kriminalistinė priemonė turi sudėtingą struktūrą, jos atlikimui reikia tinkamai ir kruopščiai pasiruošti.

Tam, kad tinkamai pasiruošti atitinkamo tyrimo veiksmo ar jų derinių atlikimui, reikia pasinaudoti taktine kriminalistine priemone planavimu. Planavimas padeda tinkamai organizuoti atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus, juos susisteminti, nustatyti jų eiliškumą. Planavimas yra glaudžiai susijęs su tyrimo organizavimu, kurio esmę sudaro tinkamai organizuoti ne tik suplanuotą nusikalstamos veikos tyrimą, bet ir organizuoti pareigūnų, atliekančių ikiteisminį tyrimą, darbą.

Remiantis pateiktomis taktinių priemonių sąvokomis galima padaryti išvadą, kad jas vienija jų panaudojimo funkcija - visos išvardintos priemonės naudojamos kaip pagalbiniai „instrumentai“ atliekant ikiteisminį tyrimą. Jas vienija daug bendrų bruožų, bet svarbiausias aukščiau išvardintų priemonių bruožas yra jų funkcinė paskirtis.

Manytina, kad taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones tikslinga apibrėžti taip: taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės - tai tokios funkcinės paskirties priemonės, kurios atitinka teisėtumo, etiškumo, saugumo reikalavimus, naudojamos atitinkamoje tyrimo situacijoje tam, kad kuo efektyviau pasiekti ikiteisminio tyrimo tikslus.

Kaip yra žinoma, ikiteisminio tyrimo, atliekamo tiriant konkretų nusikaltimą, kokybė yra viso teisingumo baudžiamojoje justicijoje vykdymo proceso efektyvumo pagrindas.

⁴ ОБРАЗЦОВ В. А. Криминалистика. Москва. 1997. С. 333

Teisminėje baudžiamųjų bylų nagrinėjimo stadijoje teismas dažnai nagrinėja bylą tik remiantis pateikta teismui ikiteisminio tyrimo medžiaga bei kaltinamajame akte išdėstytomis prokuroro išvadomis. Teismas, analizuodamas byloje pateiktus „įrodymus“, negali daryti išvados dėl viso ikiteisminio tyrimo atlikimo kokybės, nes jam nėra pateikiama ikiteisminiame tyrime iširta ir atmesta, kaip neatitinkanti tikrovės, medžiaga, o apkrauti teismus visos be išimties ikiteisminio tyrimo medžiagos pateikimu yra netikslinga, nes tai tik dar labiau apkraus ir be to apkrautus teismus ir bus nuolat pažeidžiami baudžiamojo proceso greitumo bei efektyvumo principai, nukentės asmenų, kuriems paskirtos tam tikros kardamosios priemonės, teisės ir teisėti interesai ir sukels daug kitų problemų. Pagal Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo (toliau - Prokuratūros įstatymas) 16 straipsnį prokurorai kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų proceso veiklą.⁵ Kaip matoma, būtent prokurorams yra pavedama viena iš svarbiausių teisingo bylos išsprendimo principo įgyvendinimo užtikrinimo funkcija- prokuroras, kontroliuodamas ikiteisminio tyrimo eigą ir remiantis iširtomis ikiteisminio tyrimo metu aplinkybėmis surašo kaltinamąjį aktą, kurio, iš esmės, pagrindu teismas, analizuodamas ir tirdamas pateiktas faktines aplinkybes, priima atitinkamą sprendimą. Todėl prokuroras, kuriam yra pavesta kontroliuoti ikiteisminį tyrimą privalo tiksliai laikytis įstatymų nustatytų reikalavimų, kontroliuoti ne tik bendrai ikiteisminį tyrimą, bet ir kiekvieną tyrimo veiksmą ir net kiekvieno taktinio būdo panaudojimą.

Tačiau nežiūrint į tai, kad prokuroras kiekvienu atveju kontroliuoja ikiteisminį tyrimą, tiriant nusikalstamas veikas yra padaroma nemažai klaidų, teismui yra pateikiama neišsami įrodomoji bazė, o teismas, remdamasis tokia medžiaga ir joje pateiktomis faktinėmis aplinkybėmis gali priimti neteisingą sprendimą ir tuo pažeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau - Konstitucija) 31 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintą kiekvieno žmogaus teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.⁶ Todėl yra labai svarbu išnagrinėti labiausiai paplitusias ikiteisminio tyrimo metu padaromas klaidas. Šiame darbe šios klaidos bus analizuojamos kriminalistinių taktinių ikiteisminio tyrimo priemonių panaudojimo aspektu.

Svarbu pažymėti, kad čia kalbama apie tyrimo atlikimo klaidas, bet ne apie įstatymų pažeidimų faktus, kai ikiteisminiame tyrime yra panaudojami ryškiai neteisėti tyrimo atlikimo metodai, kai naudojama psichinė bei fizinė prievarta tam, kad išgauti iš įtariamojo parodymus, kai yra falsifikuojamos faktinės bylos aplinkybės.

⁵ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas// Valstybės žinios, 2003, Nr. 42-1919.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

Tyrimo klaida bus suprantama kaip bet kokie neteisingi tyrėjo veiksmai, neturintys įstatymų pažeidimo bruožų, kurie yra nukreipti pagal tyrėjo subjektyvią nuomonę į kokybišką nusikalstamos veikos ištyrimą⁷:

Didžiausia tyrimo klaidų dalis pasibaigia neteisėto arba nepagrįsto procesinio sprendimo priėmimu. Tačiau šie sprendimai tai tik bendras viso ikiteisminio tyrimo atlikimo procesinis rezultatas, jo priėmimo pagrindai ir sąlygos ne visada atspindi baudžiamosios bylos medžiagoje.

Neteisėto arba nepagrįsto procesinio sprendimo priėmimo pagrindai ir sąlygos- tai taktinės klaidos. Taktines klaidas galima apibūdinti kaip tyrėjo klaidos mąstymo ir praktinėje pažinimo veikloje (dažniausiai versijų kėlimo ir patikrinimo metu, vertinant faktines aplinkybes) ir klaidos atliekant atskirus tyrimo veiksmus.⁸

O. J. Bajev išskiria tokias taktinių klaidų priežastis⁹:

1. netinkamas požiūris į įrodinėjimo procesinės formos laikymąsi;
2. trūkumai atliekant atskirus tyrimo veiksmus;
3. tyrėjo pasyvumas, tyrimo pakeitimas formaliu procesinių normų taikyme;
4. visų sekmenų, sekančių iš versijų apie padariusį nusikalstamą veiką asmenį, nenustatymas;
5. asmens, prisipažinusio nusikalstamos veikos padarymu, parodymų netinkamas vertinimas ir kiti.

Išanalizavus praktinę medžiagą ir atlikus tyrimą, galima padaryti išvadą, kad O. J. Bajevo nuomonė pasitvirtino, tačiau jo pateiktą taktinių klaidų sąrašą būtina papildyti, nes labai dažnai taktinių klaidų priežastimi būna laiko ir techninių priemonių stoka.

Ikiteisminį tyrimą atliekančio pareigūno netinkamas požiūris į įrodinėjimo procesinės formos laikymąsi sąlygoja faktinių aplinkybių, surinktų atlikus ikiteisminį tyrimą, neteisėtumą. Įrodymais teisme gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti baudžiamojo proceso kodekso nustatytais procesiniais veiksmais. Jeigu ikiteisminio tyrimo metu surinkti faktiniai duomenys neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų, jie negali būti įrodymais teisme ir remiantis jais negali būti priimtas sprendimas dėl asmens kaltumo arba nekaltumo. Renkant faktinius duomenys, reikia tiksliai laikytis įstatymų nustatytų įrodymų paieškos, surinkimo, fiksavimo ir analizavimo nuostatų, nes jei to nesilaikyti, įrodymas tampa negaliojančiu, o pakartotinai, bet jau teisingai surasti, surinkti, užfiksuoti ir išanalizuoti tą įrodymą gali tapti neįmanoma. Todėl labai svarbu pasirenkant atitinkamą taktinį būdą ar tyrimo

⁷ БАЕВ О. Я. Тактика следственных действий. Москва. 1992. С. 6

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat. P. 8-17

veiksma, reikalinga faktinių duomenų paieškai, surinkimui, fiksavimui ir analizei, laikytis visų keliamų taktiniam būdai bei tyrimo veiksmui reikalavimų.

Trūkumai atliekant atskirus tyrimo veiksmus atsiranda dėl to, kad tyrimo veiksmas buvo netinkamai paruoštas arba suplanuotas. Dėl to, kad buvo nesilaikyta tyrimo veiksmo paruošimo bei planavimo reikalavimų, pats tyrimo veiksmas gali tapti neefektyviu ir jo tikslai gali būti nepasiekti. Tai užtes ikiteisminį tyrimą, be to dėl tokio aplaidaus požiūrio į tyrimo veiksmo paruošimą bei planavimą, gali būti prarasti reikšmingi ikiteisminiam tyrimui duomenys. Taip pat klaidos gali būti daromos ir atliekant tyrimo veiksmą. Šios klaidos gali būti susietos su netinkamu taktinių būdų parinkimu atitinkamoje tyrimo veiksmo atlikimo situacijoje. Trūkumai atliekant atskirus tyrimo veiksmus gali sąlygoti neatitinkančių tikrovei duomenų nustatymą, o tai gali sąlygoti ne tik neteisingo procesinio, bet ir teismo sprendimo priėmimo.

Tyrėjo pasyvumas, tyrimo pakeitimas formalių procesinių normų taikymu reiškia, kad tyrėjas, nors ir laikosi visų įstatymų nustatytų ikiteisminio tyrimo atlikimo reikalavimų, tačiau daro tai formaliai. Tokios veiklos pasėkoje, tyrėjas nustato ir analizuoja tik tokius duomenys, kurie iškilo nepriklausomai nuo tyrėjo atliekamų veiksmų ir gali neturėti didelės reikšmės tiriamam nusikaltimui.

Visų sekmenų, sekančių iš versijų apie padariusį nusikalstamą veika asmenį, nenustatymas reiškia, kad nusikalstamos veikos tyrimo metu iškeltos versijos nebuvo tinkamai patikrintos ir pagrįstos faktinėmis aplinkybėmis.

Asmens, prisipažinusio nusikalstamos veikos padarymu, parodymų netinkamas vertinimas reiškia, kad visas ikiteisminis tyrimas grindžiamas tik įtariamojo prisipažinimu, jokios kitos versijos nebekeliamos ir net esant ryškiems faktinių duomenų tarpusavio neatitikimams, į tai nekreipiama dėmesio, nes manoma, kad įtariamojo prisipažinimo beveik pakanka nusikalstamai veikai atskleisti.

Būtiniausių techninių priemonių stoka yra opi problema, sąlygota valstybės skiriamų lėšų trūkumu. Dėl to, kad trūksta tarnybinių automobilių, būtiniausios technikos, kartais laiku nespėjama atlikti tam tikrų veiksmų, arba tiesiog nėra galimybės jų atlikti, todėl gali nukentėti proceso greitumas, prarasti pėdsakai ir svarbi informacija.

Laiko stoka taip pat yra didelė problema, nes pareigūnai yra apkrauti darbu, trūksta kvalifikuotų darbuotojų. Ši problema taip pat yra sąlygota lėšų stoka, nes pareigūnai už savo sunkų darbą gauna nedideles algas, dėl to trūksta kvalifikuotų pareigūnų, o tarnaujantys pareigūnai per daug apkrauti darbu.

Taigi, taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių panaudojimo problemos paprastai iškyla dėl to, kad tiriant nusikalstamas veikas jos nėra naudojamos tokia apimtimi, kokia užtikrintų ikiteisminio tyrimo atlikimo efektyvumą ir išsamumą. Dėl šios priežasties,

ikiteisminio tyrimo metu daromos klaidos ir teismai, remiantis klaidinga bylos medžiaga gali priimti neteisėtą ir nepagrįstą nuosprendį.

2. Taktinis būdas ir taktinė rekomendacija

Vienas iš pirmųjų taktinio būdo apibrėžimą pasiūlė A. N. Vasiljev. Taktinis būdas - tikslingiausias tyrimo (tardymo) veiksmo organizavimas, besiremiantis baudžiamojo proceso normomis ir sudarantis galimybę sėkmingai naudoti kriminalistikos techniką¹⁰. Taigi taktinio būdo esmė yra visuma tikslingiausių veiksmų organizuojant tyrimo veiksmus.

Pirmame lietuvių kalba išleistame kriminalistikos vadovėlyje, buvo pateiktas toks taktinio būdo apibrėžimas: Taktinis būdas-tai racionaliausias, efektyviausias tyrėjo¹¹ (tardytojo) veikimo būdas, kurį jis pasirenka atsižvelgiant į konkrečią tyrimo situaciją ir kuriuo pasiekiamas optimaliausias rezultatas.¹²

Be to, kaip jau buvo minėta darbe taktinis būdas gali būti suprantamas kaip tyrimą atliekančio asmens veikimo metodas arba elgesio modelis, kuris efektyviausiai užtikrina uždavinių, susijusių su nusikalstamų veikų tyrimu, sprendimą¹³

Tyrėjo elgesys - tai jo aktyvūs arba pasyvūs veiksmai, arba visiškas neveikimas tam tikroje situacijoje. Tai aplinkos paruošimas, atitinkamas psichologinio ir psichinio įvaizdžio sudarymas, tai poveikis žodžiais, iš anksto apgalvotais sakiniais, kalbos intonacija, pauzėmis, gestais, veiksmais. Tokių veiksmų metu gali būti panaudotos techninės priemonės.

Apibendrinant, galima pateikti tokią taktinio būdo sąvoka- taktinis būdas tai yra tyrėjo elgesys (veikimas arba neveikimas), kurį jis pasirenka atitinkamoje situacijoje tam, kad pasiekti konkrečiai nustatytą tikslą.

Žymiai vėliau, kitame savo darbe A. N. Vasiljev pateikė kitą taktinio būdo apibrėžimą ir pasiūlė taktinį būdą suprasti kaip mokslines specialiaisiais mokslais pagrįstas rekomendacijas, kurias tam tikrose situacijose galima kūrybiškai panaudoti.¹⁴ Tačiau šis apibrėžimas labiau atitinka taktinės rekomendacijos sąvoką.

Taktinė rekomendacija- tai moksliskai pagrįstas patarimas kaip panaudoti tam tikrą taktinį būdą tipinėje tyrimo situacijoje.¹⁵

Taktinės rekomendacijos ir taktinio būdo skirtumas yra tas, kad taktinė rekomendacija susideda ne tik iš taktinio būdo, bet ir iš nurodymo, kokoje būtent situacijoje konkretus taktinis būdas turi būti panaudotas.

¹⁰ ВАСИЛЬЕВ А. Н. О тактике следствия. Советская криминалистика на службе следствия. Москва. 1956 . № 7.С. 34

¹¹ Šio darbo kontekste tyrėjas- tai asmuo, atliekantis ikiteisminį tyrimą.

¹² PALSKYS E., KAZLAUSKAS M., DANISEVIČIUS P. Kriminalistika. Vilnius. 1985. P. 172

¹³ ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистика. Москва. 2005. С. 397

¹⁴ ВАСИЛЬЕВ А. Н. Следственная тактика. Москва. 1976. С. 33

¹⁵ Ten pat. P. 11

Tačiau tarp taktinio būdo ir taktinės rekomendacijos yra ir daug panašumų, pavyzdžiui, jiems keliami tie patys reikalavimai.

Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad skirtumą tarp taktinio būdo ir taktinės rekomendacijos žino tik 22 proc. iš apklaustų pareigūnų.

Kiekvienam taktiniam būdai keliami tam tikri reikalavimai. Pagrindinių reikalavimų nesilaikymas daro taktinį būdą neteisėtą ir jo negalima naudoti tiriant nusikalstamas veikas.

Literatūroje yra išskiriami tokie reikalavimai¹⁶:

1. moksliskumas - taktinis būdas remiasi specialiujų mokslo žinių bei tyrimo praktikos apibendrinimu;
2. teisėtumas - būtinybė naudojant taktinį būdą laikytis visų baudžiamojo proceso įstatymo numatytų reikalavimų bei taisyklių;
3. etiškumas - taktinis būdas turi atitikti etines moralės normas;
4. saugumas - taktinis būdas neturi kelti grėsmės tyrimo veiksmo dalyvių, kitų žmonių gyvybei bei sveikatai;
5. efektyvumas - taktinis būdas turi būti efektyvus;
6. pasirinktinumas - taktinio būdo rekomendacinis pobūdis, paliekantis galimybę pasirinkti vieną taktinį būdą.

Moksliskumo reikalavimas reiškia, kad kiekvienas taktinis būdas turi būti sukurtas remiantis tam tikrų mokslų dėsniais, pavyzdžiui, logikos, psichologijos ir kitų. Be to, formuojant tam tikrą taktinį būdą reikia remtis ir tyrimo praktikos apibendrinimais. Tyrėjas gali naudotis savo praktikoje jau žinomais taktiniais būdais arba gali kurti naujus, tačiau jo naujai sukurti taktiniai būdai turi būti pagrįsti atitinkamų mokslų dėsniais bei tyrimo praktika. Be to, taktinis būdas gali būti kuriamas remiantis kelių mokslų žiniomis, pvz., psichologijos arba pedagogikos mokslo žiniomis.

Moksliskumo reikalavimo buvimas yra diskutuotinas klausimas, nes kartais tam, kad pasiekti tam tikro tyrimo veiksmo rezultata, tyrėjas panaudoja taktinį būdą, kuris yra moksliskai nepagrįstas, pvz., atliekant liudytojo apklausą, tam, kad liudytojas galėtų išsamiai papasakoti apie jam žinomas aplinkybes, tyrėjas nuramina jį, pasiūlo arbatos ir t. t. Šis būdas yra moksliskai nepagrįstas, įstatymuose neįtvirtintas, tačiau tai nedaro jo neteisėtu. Todėl darytina išvada, kad moksliskumo reikalavimas taktiniams būdams yra neprivalomas.

Lyginant su taktiniu būdu, taktinei rekomendacijai moksliskumo reikalavimas yra būtinas, nes kiekviena taktinė rekomendacija turi būti moksliskai pagrįsta, galima teigti, kad mokslinis pagrįstumas yra vienas iš sudėtinių taktinės rekomendacijos elementų.

¹⁶ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 18; ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистика. Москва. 2005. P. 397; BURDA R., KRIKŠČIŪNAS R., LATAUSKIENĖ E., MALEVSKI H. MATULIENĖ S. Kriminalistikos taktika ir metodika. Vilnius. 2004. P. 8

Taktinio būdo teisėtumo reikalavimas atitinka bendrą visų tyrimo veiksmų teisėtumo reikalavimą. Taktinis būdas turi atitikti visų įstatymų nustatytų reikalavimų, nes leistini tik tie taktiniai būdai kurie yra teisėti, neprieštarauja procesiniams įstatymams, ikiteisminio tyrimo principams bei nepažeidžia proceso dalyvių teisių ir teisėtų interesų. Taktinis būdas turi atitikti ne tik įstatymų raide, bet ir įstatymų dvasią.

Kiekvienas taktinis būdas turi atitikti etiškumo reikalavimus. Tai reiškia, kad taktinis būdas negali prieštarauti moralės bei dorovės principams. Jokiu būdu negali būti panaudoti ikiteisminiame tyrime taktiniai būdai, kurių panaudojimo metu yra¹⁷:

1. naudojama prievarta arba grasinama ją panaudoti;
2. naudojama apgaulė arba falsifikuojami faktai;
3. naudojamosi kultūriniu atsilikimu arba prietarais;
4. naudojami nepadorūs motyvai;
5. atliekami veiksmai, kurių forma arba intensyvumas gali būti melagingų parodymų arba apkalbų priešastis;
6. atliekami žmogaus orumą žeminantys veiksmai;
7. atliekami veiksmai, žeminantys tyrimo organų autoritetą;
8. skatinama nacionalinė, religinė nesantaika, asmeniniai konfliktai;
9. naudojamos provokacijos;
10. naudojamosi asmens bejėgiška būkle, silpnybėmis bei neigiamais asmenybės bruožais.

Taktinio būdo atlikimo metu gali būti naudojami tik teisėti veiksmai. Be to, kiekvienu atveju labai svarbu gerai orientuotis situacijoje, kurioje bus panaudotas taktinis būdas bei turėti pirminius duomenis apie asmenis, kurių atžvilgiu taikomi tam tikri taktiniai būdai. Šie duomenys padės tyrėjui nepažeisti etiškumo reikalavimų, nes kai kuriais atvejais vieni tyrėjo veiksmai gali pažeminti arba įžeisti vienus asmenis, o kiti asmenys liks tokiems veiksmais abejingi. Šie faktoriai priklauso nuo asmenybių ypatumų, jų išsilavinimo laipsnio bei vidinių įsitikinimų.

Saugumo reikalavimas taip pat yra labai svarbus. Panaudojant tam tikrą taktinį būdą, turi būti užtikrintas visų dalyvaujančių asmenų saugumas. Taktinis būdas neturi kelti grėsmės žmonių sveikatai bei gyvybei, jais negali būti gadinamas joks turtas. Pavyzdžiui, jeigu yra atliekamas tyrimo veiksmas susijęs su šaunamaisiais ginklais, tai turi būti laikomasi visu saugos taisyklių tam, kad nebūtų sužaloti tyrimo veiksmo dalyvaujantys asmenys arba tam tikras turtas. Taip pat tuo atveju, kai tyrimo veiksmas yra atliekamas tam tikroje aplinkoje, pavyzdžiui, autoavarijos įvykio vietoje, tai tyrimo veiksmą atliekantis asmuo privalo užtikrinti visų tyrimo veiksmo dalyvių saugumą.

¹⁷ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 19

Efektyvumo reikalavimas reiškia, kad atitinkamoje situacijoje turi būti panaudotas tik toks taktinis būdas, kuris užtikrins maksimalų efektyvumą. Šiuo atveju, tai priklauso nuo konkrečios situacijos, taktinį būdą panaudojantis asmuo privalo turėti kuo daugiau informacijos apie esamą padėtį, nes tik tada jis galės pasirinkti efektyviausią taktinį būdą. Pasirinkimas taip pat priklauso ir nuo tyrimo praktikos žinojimo. Taktiniai būdai gali būti naudojami kompleksiskai, tai yra naudojami iš karto keli taktiniai būdai. Jų tarpusavio sąveika gali būti tokia:

1. atliekant tam tikrą tyrimo veiksmą, pagal galimybes naudojamas visas taktinių būdų kompleksas;
2. tam tikras taktinis būdas pasirenkamas atsižvelgiant į situaciją, į tyrimo veiksmo eigą, veiksmo uždavinius;
3. pirmiausia naudojami tyrimo veiksmą organizuojantys taktiniai būdai (planavimas, pajėgų bei priemonių paskirstymas ir t.t.);
4. vienu metu naudojami skirtingos kilmės taktiniai būdai (pavyzdžiui, užmezgamas psichologinis kontaktas su tyrimo veiksmo dalyviais ir paskirstomos pajėgos).¹⁸

Kaip yra matoma iš aukščiau išdėstyto, tinkamas taktinio būdo parinkimas bei panaudojimas užtikrina ne tik ikiteisminio tyrimo efektyvumą bet ir ekonomiškumą, nes padeda sutaupyti laiką ir lėšas.

Taktinio būdo esmė sąlygoja pasirinktinumo reikalavimo būvimą, nes konkretus taktinis būdas nėra privalomas, tyrėjas savo nuožiūra, atsižvelgiant į tyrimo situaciją ir kitas sąlygas pasirenka tam tikrą taktinį būdą arba sukuria naują. Tačiau labai svarbu, kad tyrėjo pasirinktas arba sukurtas taktinis būdas atitiktų kitiems taktiniams būdams keliamus reikalavimus.

Taktinės rekomendacijos atžvilgiu, pasirinktinumo reikalavimas taip pat taikomas. Tyrėjas pasitelkdamas savo patirtį ir intuiciją gali pasinaudoti tam tikrą taktine rekomendacija, bet gali ir nesinaudoti.

Tyrėjo intuicija- tai paremtas patirtimi ir žiniomis tyrėjo sugebėjimas tiesiogiai ir tarsi netikėtai sudėtingoje situacijoje surasti teisingą užduočių, iškilusių tyrimo eigoje, sprendimą.¹⁹

Tyrėjo intuicija jokių būdu negali būti suprantama kaip atskiras tiesos pažinimo būdas, tai yra tik tyrėjo nuojauta, jo protinis darbas, kuri pasitelkęs, tyrėjas parenka tam tikroje situacijoje tinkamiausią taktinį būdą.

Aukščiau paminėtus taktinius būdus galima išskirti į dvi dideles grupes:

1. taktiniai būdai, įtvirtinti įstatyme;
2. taktiniai būdai, įstatyme neįtvirtinti.

¹⁸ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 20

¹⁹ ПЕИЦАК Я. Следственные версии. Москва. 1976. С. 98

Svarbiausi taktiniai būdai yra įstatymų leidėjo įtvirtinti baudžiamojo proceso kodekse. Asmens parodymo atpažinti metu atpažintinam asmeniui pasiūloma užimti bet kokią vietą tarp parodomų asmenų (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK) 192 str. 3 d.) daiktų ir kitų objektų parodymo atpažinti skaičius (BPK 193 str. 1 d.) ir daugelyje kitų straipsnių yra įtvirtinti taktiniai būdai, kuriuos įstatymų leidėjas laiko svarbiais ir kurių privalo laikytis tyrėjas, atliekantis atitinkamą tyrimo veiksmą.

100 proc. tyrimo metu apklaustų pareigūnų nurodė, kad dažniausiai naudoja įstatyme įtvirtintus taktinius būdus.

Taktinius būdus, nustatytus įstatymo galima išskirti dar į dvi grupes:

1. taktiniai būdai, kurių negalima pasirinkti. Tai yra tie taktiniai būdai, kuriuos įsakmiai nurodo baudžiamojo proceso kodeksas ir jų pakeisti arba nenaudoti atliekant atitinkamą tyrimo veiksmą, negalima; kaip tokių būdų pavyzdį galima pateikti jau aukščiau aptartą privalomą tyrimo veiksmų fiksavimą protokole, pvz., daiktų ir kitų objektų parodymo atpažinti protokole;
2. taktiniai būdai, kurie nors ir įtvirtinti baudžiamojo proceso įstatyme, tačiau juos galima pasirinkti. Kaip pavyzdį galima pateikti BPK 180 straipsnio 1 d., kurioje nurodyta, kad atliekant tyrimo veiksmus gali būti pasitelkiami specialistai. Kaip matome iš šio straipsnio teksto, tyrėjas, jeigu reikia, gali, bet neprivalo pakviesti specialistą dalyvauti tyrimo veiksmė, tačiau jeigu pakvies, jis turės įsakmiai laikytis įstatymo nustatytų specialisto dalyvavimo atliekant tyrimo veiksmą taisyklių.

Taktiniai būdai, kurie yra neįtvirtinti įstatyme yra neprivalomo pobūdžio. Tai reiškia, kad tyrėjas atlikdamas tam tikrą tyrimo veiksmą pats gali pasirinkti būtent kokį taktinį būdą jam panaudoti atitinkamoje situacijoje ir ar apskritai, naudoti tam tikrą taktinį būdą. Prie šių taktinių būdų grupės priskiriami ir taktiniai būdai, kuriuos pats tyrėjas gali sukurti atliekant tam tikrą tyrimo veiksmą. Tačiau tai, kad taktinis būdas nėra įtvirtintas įstatyme nereiškia, kad jis gali būti bet koks. Kaip jau buvo ne kartą minėta, neįtvirtintas įstatyme taktinis būdas turi atitikti bendrus reikalavimus, keliamus taktiniams būdams, tai yra jis turi būti teisėtas, atitikti etikos ir moralės reikalavimus, efektyvus ir kita.

Kriminalistiniai taktiniai būdai pagal savo pobūdį skiriami į keturias pagrindines grupes:

1. loginio pažinimo metodais grindžiami taktiniai būdai;
2. tyrėjo ir kitų proceso dalyvių psichologinių santykių taktiniai būdai;
3. tyrimo ir mokslinio darbo organizavimo taktiniai būdai;
4. taktiniai būdai, parengti remiantis atskirų mokslų laimėjimais.²⁰

²⁰ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 25

Loginio pažinimo metodais grindžiami taktiniai būdai- tai tokie taktiniai būdai, kurių esmė yra faktinių aplinkybių, turinčių reikšmės tyrimui loginė analizė. Prie šių būdų priskiriami tokie taktiniai būdai:

1. versijų kėlimas, tyrimas ir tikrinimas. Šie procesai yra paremti logikos bei analizės dėsniais. Keliant versijas, reikia logiškai išanalizuoti visas žinomas bylos aplinkybes ir remiantis šiais duomenimis iškelti visas įmanomas įvykio arba tam tikrų įvykio aplinkybių versijas. Iškeltas versijas reikia iširti ir patikrinti. Jos tiriamos ir tikrinamos analizuojant visus iš versijos sekančius sekmenis bei panaudojant įvairius tyrimo veiksmus. Tyrimo veiksmų pasirinkimas tai pat yra pagrindžiamas logika bei analize;
2. apklausiamųjų parodymų loginė analizė. Analizuojant apklaustųjų asmenų parodymus, tyrėjas bando nustatyti jų atitikimą tikrovei bei išsiaiškinti jose esamus neatitikimus arba prieštaravimus. Logiškai išanalizavus parodymus, gautus duomenys tyrėjas gali panaudoti kaip atskiro taktinio būdo atlikimo pagrindą parodymų neatitikimams išsiaiškinti bei naujos svarbios bylai informacijos gavimui.
3. įvykio vietos aplinkybių analizė. Atliekant įvykio vietos apžiūrą tyrėjas, logiškai išanalizavęs visus esamus įvykio vietoje faktinius duomenis gali kelti versijas dėl tam tikrų įvykio aplinkybių ir kiti.

Tyrėjo ir kitų proceso dalyvių psichologinių santykių taktinius būdus sudaro:

1. psichologinio kontakto užmezgimas (emocinio barjero ir įtampos pašalinimas, pasikalbėjimas, užuojauta nukentėjusiajam ir pan.), atsižvelgiant į apklausiamo asmens duomenis, psichologinius ir kitus sugebėjimus;
2. palankių sąlygų sudarymas žmogaus psichinėms savybėms atsiskleisti (asociatyvus prisiminimas, apklausa įvykio vietoje ir pan.);
3. piliečio psichologinės reakcijos į tyrėjo veiksmus (žodžius) panaudojimas (daiktų pateikimas per apklausą, reakcijos stebėjimas kratos metu ir pan.);
4. sąmoningas piliečio skatinimas atitinkamai elgtis (gerų psichinių savybių panaudojimas skatinant sakyti tiesą ir pan.).²¹

Psichologinių santykių taktinių būdų panaudojimas reikalauja itin atidaus bendrų reikalavimų visiems taktiniams būdams laikymosi, nes būtent naudojant šios grupės taktinius būdus tyrėjas gali peržengti etiškumo ir teisėtumo reikalavimus. Svarbu atminti, kad jokių būdų negalima naudoti apgaulės, fizinio bei psichinio smurto, pasinaudoti asmens įstatymų nežinojimu bei kitomis psichinėmis bei protinėmis savybėmis. Tyrėjas visada privalo elgtis tinkamai ir nežeminti garbaus ikiteisminio tyrimo pareigūno vardo. Be to, reikalavimų taktiniams būdams

²¹ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 27

nesilaikymas daro gautus taktinio būdo panaudojimo metu duomenis neleistinai būti įrodymais teisme.

Tyrimo ir mokslinio darbo organizavimo taktiniai būdai yra šie:

1. atskiro nusikaltimo tyrimo planavimas (plano sudarymas, tyrimo organizavimas ir pan.);
2. tyrėjo žinioje esančių baudžiamųjų bylų tyrimo planavimas;
3. tyrėjo darbo planavimas ir organizavimas;
4. nusikaltimo tyrimas, atliekamas tyrimo grupės;
5. tyrėjo ir kriminalinės policijos darbuotojų bendradarbiavimo formos ir būdai.²²

Tiriant nusikalstamas veikas labai didelį vaidmenį turi tyrimo organizuotumas. Nuo to, kaip yra suplanuotas tyrimas, tyrimo veiksmas priklauso baudžiamojo proceso greitumo, ekonomiškumo bei efektyvumo principų įgyvendinimas. Tinkamas tyrimo planas užtikrina visų ikiteisminio tyrimo funkcijų atlikimą laiku. Be to, tinkamai planuojant savo veiklą, tyrėjas žymiai palengvina savo įstatymų nustatytų funkcijų įgyvendinimą. Geras mokslinio darbo organizavimo pagrindų žinojimas yra labai svarbus atliekant sudėtingus tyrimo veiksmus, kurių atlikimo metu tarpusavyje bendradarbiauja kelios tarnybos.

Paskutinė taktinių būdų grupė-tai taktiniai būdai, parengti remiantis atskirų mokslų laimėjimais. Šie taktiniai būdai naudojami specifinėmis sąlygomis, kai kitų taktinių būdų dėl tam tikrų objektyvių aplinkybių panaudoti nėra galimybės arba to neleidžia įstatymai. BPK 186 straipsnyje yra nurodyta nepilnamečio liudytojo apklausos tvarka. Ji yra grindžiama pedagogikos bei psichologijos mokslų pasekimais. Taip pat atliekant tyrimo veiksmus su psichiškai arba fiziškai nesveikais asmenimis, taktiniai būdai pasirenkami remiantis psichologijos, psichiatrijos ir medicinos mokslais.

Atsižvelgiant į tyrimo veiksmo etapus, taktiniai būdai skirstomi į naudojamus ruošiantis tyrimo veiksmui, jį atliekant, fiksuojant, ir analizuojant. Šis skirstymas yra nulemtas tyrimo veiksmo atlikimo etapų ypatumų.

Įrodymų rinkimo ir patikrinimo pobūdžio atžvilgiu taktiniai būdai skirstomi į:

1. taktinius būdus, tiesiogiai skirtus įrodomajai informacijai surasti ir paimiti;
2. taktinius įrodymų fiksavimo būdus;
3. taktinius būdus, skirtus naudotis turima informacija, rinkti kitus įrodymus.²³

Taktinis būdas gali būti tinkamai parinktas ir didžiausias efektas gali būti pasiektas tik tuo atveju, jeigu jis išrinktas remiantis išsamiau ir objektyviau konkrečios tyrimo situacijos įvertinimu.

24

²² BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 27

²³ Ten pat. P. 28

²⁴ ГУСАКОВ А. Н., ФИЛЮЩЕНКО А. А. Следственная тактика// В вопросах и ответах. Свердловск. 1991. С. 14

Išanalizavus konkrečią tyrimo situaciją galima padaryti išvadas dėl tam tikrų aplinkybių, sąlygojančių konkretaus būdo pasirinkimą²⁵:

1. Visų pirma, išskiriamos užduotys, kurias reikia išspręsti taktinio būdo parinkimo momentu;
2. Nustatoma turimos informacijos apimtis;
3. Nustatoma ir išanalizuojama taktinio būdo panaudojimo aplinka (patalpa arba gatvė ir t. t.);
4. Nustatoma materialinių, žmoniškųjų ir laiko resursų apimtis;
5. Nustatomas asmenų, su kurių interesais ir veiksmais susijęs taktinio būdo panaudojimas, tarpusavio santykiai;
6. Nustatomos psichologiniai ir kiti asmenų, dalyvaujančių taktinio būdo panaudojime, ypatumai.

Svarbiausi taktinio būdo bruožai yra jo pasirinktinumas ir priklausomumas nuo situacijos²⁶.

Praktikoje taktinio būdo pasirinktinumas atsispindi taip:

BPK 193 str. 1 d. yra nurodyta, kad daiktai ir kiti objektai parodomi atpažinti tarp kitų tos rūšies daiktų ar kitų objektų. Parodomų atpažinti daiktų ar kitų objektų turi būti ne mažiau kaip trys. Ši taisyklė netaikoma unikalių daiktų bei objektų atpažinimo atvejais.

Kaip šio taktinio būdo pavyzdį galima nurodyti Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-338-119/06²⁷, kurioje A. K. Buvo nuteistas už tai, kad jis, 2006 m. gegužės 27 d. apie 18.30 val., prie Užupio gimnazijos, esančios Krivių g., Vilniuje, prisistatydamas policijos pareigūnu žadėdamas patikrinti ar mobiliojo ryšio telefonai nėra vogti, apgaule savo naudai įgijo svetimą turtą, o būtent iš nepilnamečių A. K., L. G., G. T., D. T., E. P. įgijo šešis mobiliojo ryšio telefonus, tai yra padarė nusikalstamą veiką numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) 182 str. 1 d.

Ikiteisminio tyrimo metu buvo atlikti penki parodymai atpažinti. Pirmo parodymo atpažinti metu nukentėjusiajam buvo parodyta atpažinti ne trys mobiliojo ryšio telefonai, o šeši. BPK 193 str. 1 d. nurodyta, kad parodomų atpažinti daiktų ar kitų objektų turi būti ne mažiau kaip trys, todėl šiuo atveju atliekantis parodymą atpažinti pareigūnas turi teisę pats pasirinkti parodomų daiktų skaičių. Šiuo atveju tyrėjas pirmojo parodymo atpažinti metu pateikė atpažinimui šešis mobiliojo ryšio telefonus.

BPK 193 str. 2. d. nustatyta, kad parodomų atpažinti daiktų bei objektų požymiai

²⁵ ОБРАЗЦОВ В. А. Криминалистика. Москва. 1995. С. 51

²⁶ Plačiau apie atskirus tyrimo situacijos elementus žiūr. ОБРАЗЦОВ В. А. Криминалистика. Москва. 1995. С. 56; ГЕРАСИМОВ И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Москва. 1975. С. 171.

²⁷ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-338-119/06

aprašomi parodymo atpažinti protokole. Parodomų atpažinti daiktų bei objektų grupė nufotografuojama arba kitaip vizualiai užfiksuojama.

Šiame punkte vėl numatyta tyrėjo teisė pasirinkti tam tikrą tyrimo veiksmo - parodymo atpažinti - fiksavimo būdą. Tyrėjas gali arba nufotografuoti minėtą tyrimo veiksmą arba pvz., nufilmuoti. Bet atlikdamas parodymą atpažinti jis būtinai turi aprašyti parodymo atpažinti protokole parodomų atpažinti daiktų bei objektų požymius- šiuo atveju tyrėjas pasirinkimo teisės neturi, nes tai yra tiesiogiai įstatyme įtvirtintas tyrimo veiksmo fiksavimo būdas.

Kaip parodymo atpažinti fiksavimo pavyzdį galima pateikti Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-734-170/06²⁸, kurioje D. M. nuteistas už tai, kad 2006 m. lapkričio 28 d. apie 2.10 val. nakties Vilniaus geležinkelio stoties teritorijoje, turėdamas tikslą pagrobti svetimą turtą, sudavė rankomis tris smūgius J. A. į pilvo sritį ir jam pargriuvus tris kartus spyrė kojomis į įvairias kūno vietas, tai yra panaudojo fizinį smurtą sukeldamas J. A. fizinį skausmą ir pagrobė svetimą turtą- J. A. laikrodį ir pinigus, tuo padarydamas nusikalstamą veiką, numatytą BK 180 str. 1 d.

2006 m. lapkričio 28 d. buvo atliktas daiktų parodymas atpažinti. J. A. buvo pateikti atpažinti keturi laikrodžiai, iš kurių J. A. atpažino savo laikrodį, nurodė savo laikrodžio požymius- apyrankės spalvą, laikrodžio marke, nubrozdinimus ant laikrodžio korpuso. Visą tai užfiksuotą daiktų ir kitų objektų parodymo atpažinti protokole. Prie protokolo pridėtos dvi nuotraukos. Pirmoje užfiksuoti pateikti atpažinti keturi laikrodžiai, o antroje užfiksuota kaip J. A. nurodo savo laikrodį. Tyrėjas šiuo atveju pasirinko sutinkamai su įstatymu parodymo atpažinti fiksavimo būdą- fotografavimą.

BPK 192 str. numato dar vieną alternatyvą tyrėjui pasirinkti asmens parodymo atpažinti būdą. Asmuo gali būti parodomas atpažinti arba gyvai, arba pagal fotonuotraukas, arba iš vaizdo įrašo. Tyrėjas turi teisę atsižvelgiant į tyrimo situaciją pats nuspręsti, kokį būdą pasirinkti.

Šis taktinio būdo pasirinktinumo pobūdis atsispindi Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamajoje byloje Nr. 1-55-498/06²⁹. E. V. Z. 2002 m. balandžio 8 d. 10 val. JAV ambasadoje panaudojo suklastotą dokumentą Lietuvos Respublikos piliečio pasą, išduotą M. R. J. vardu, kuriame fotonuotrauka ir laminavimo plėvelė nėra pirminės, pateikdamas jį JAV ambasados darbuotojui, kaip savo asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, tokiu būdu turėdamas tikslą gauti JAV vizos blanko įkliją. Taip pat E. V. Z. 2005 m. birželio 8 d. apie 15.20 val., Vilniaus oro uoste pasienio kontrolės punkte, atskridęs lėktuvu panaudojo tą patį pasą, pateikė jį pareigūnams, turėdamas tikslą neteisėtai pereiti Lietuvos Respublikos valstybės sieną ir pasikėsino tyčia neteisėtai pereiti Lietuvos Respublikos valstybinę sieną, bet nebaigė šios

²⁸ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-734-170/06

²⁹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-55-498/06

nusikalstamos veikos ne dėl nuo jo valios priklausančių aplinkybių.

Ikiteisminio tyrimo metu buvo bandoma nustatyti asmenį, pagaminusį netikrą dokumentą Lietuvos Respublikos piliečio pasą. Tuo tikslu E. V. Z. buvo pateiktos atpažinti keturios nuotraukos, bet iš šių nuotraukų E. V. Z. neatpažino asmens, pagaminusio netikrą dokumentą. Šiuo atveju, tyrėjas pasirinko asmens parodymo atpažinti būdą- parodymą atpažinti pagal nuotraukas. Daiktų ir kitų objektų parodymo atpažinti protokole užfiksuota, kad E. V. Z. neatpažino asmens, nes praėjo per daug laiko. Tam, kad pasiekti parodymo atpažinti tikslus- nustatyti asmenį pagaminusį netikrą dokumentą buvo surašytas atskiras pavedimas atlikti asmens parodymą atpažinti gyvai.

Kaip matoma iš aukščiau išdėstyto, net ir įtvirtinti įstatyme taktiniai būdai nesaisto tyrėjo ir jis gali atsižvelgiant į konkrečią tyrimo situaciją pasirinkti jo manymu tinkamiausią ir efektyviausią taktinį būdą.

Tačiau dauguma taktinių būdų nėra įtvirtinti įstatyme, pavyzdžiui psichologinio kontakto užmezgimo su tyrimo veiksmo dalyviais būdą tyrėjas privalo pasirinkti pats, atsižvelgiant į tyrimo situaciją bei remiantis jo vidinių įsitikinimų bei žiniomis. Šie taktiniai būdai dažniausiai paremti psichologijos bei pedagogikos žiniomis bei tyrėjo intuicija.

Kaip tokio neįtvirtinto įstatyme taktinio būdo taikymo pavyzdį, galima pateikti Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-618-576/06. A. Z buvo nuteistas už tai, kad neteisėtai įgijo A. S. vardu išduotą banko kortelę, kurią neteisėtai laikė, kol parduotuvėje „Maxima“ neteisėtai panaudojo minėtą svetimą mokėjimo instrumentą, tokiu būdu inicijavo finansinę operaciją A. S. sąskaitoje, o būtent padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 214 str. 1d. Prie daiktų apžiūros protokolo buvo pridėtas „Maxima“ kvitas (originalas) ir mokėjimo kortelės kopija. Prie daiktų apžiūros protokolo gali būti pridedami ir patys daiktai, ir daiktų (dokumentų) kopijos. Tyrėjas turi teisę pats pasirinkti ką būtent pridėti.

Reziumuojant, svarbu pabrėžti, kad taktinis būdas yra centinė kriminalistikos taktikos kategorija, jo svarbiausias bruožas yra pasirinktinumas ir funkcinė paskirtis, nes jis naudojamas konkrečiam tikslui pasiekti. Tačiau jo negalima tapatinti su taktine rekomendacija, jų pagrindinis skirtumas yra mokslinės reikalavimas. Taktinė rekomendacija yra mokslškai pagrįstas patarimas kaip konkrečioje situacijoje panaudoti atitinkamą taktinį būdą.

3. Kriminalistinės versijos

Nusikaltimo tyrimas negali būti atliekamas be versijų kėlimo. Net tiriant akivaizdų nusikaltimą, pavyzdžiui, nužudymą, padarytą daugelio liudininkų akivaizdoje arba kai yra duotas prisipažinimas, visada tyrimo stadijoje reikia išsiaiškinti nusikaltimo padarymo priežastis bei motyvus, bendrininkų buvimą arba nebuvimą, tikslią objektyviojo nusikaltimo sudėties elemento charakteristiką, nusikalstamus padarinius ir t.t. Šių aplinkybių atžvilgiu ir keliamos versijos. Kas liečia neakivaizdžius nusikaltimus, kai pradžioje nėra aiški netgi nusikaltimo prasmė, nežinomi asmenys, turintys ryšį su įvykiu, tai šiuo atveju versijų kėlimas yra būtina sėkmingo nusikaltimo tyrimo bei išsiaiškinimo sąlyga.³⁰

Kriminalistinės versijos sampratą bei jos, kaip taktinės kriminalistinės priemonės, reikšmę nagrinėjo ne tik rusų³¹, bet ir vokiečių mokslininkai³². Anot jų versijos sąvoka siejama su žmogaus proto suformuota tyrėjo siela ir žmoniškuoju troškimu sužinoti tai, kas yra nežinoma, surasti paaiškinimus neprieinamiems arba ne iki galo išaiškintiems mus supančio materialaus pasaulio ir visuomenės reiškiniams, veiksams bei simptomams. Pagal savo kilmę kriminalistinė versija yra hipotezė, skirta specialiai sričiai, tai yra nusikaltimo tyrimui. Nėra lemiamą, kokią sąvoką naudoti – versija ar hipotezė.

Šiuos apibrėžimus vienija tai, kad kalbama apie tam tikrą prielaidą, kuri yra keliamą siekiant išsiaiškinti aplinkybes, įvykusias praeityje. Tiksliausią kriminalistinės versijos apibrėžimą, mano manymu, pateikė A. Barkauskas³³. Kriminalistinės versijos – tai faktiniais duomenimis pagrįstos nusikaltimo arba atskirų jo aplinkybių prielaidos, kuriomis remiantis aiškinama bylai reikšmingų faktinių duomenų kilmė bei jų tarpusavio ryšiai ir nustatoma tiesa byloje. Šis apibrėžimas tiksliausiai atspindi kriminalistinės versijos iškelimo pagrindą ir kriminalistinės versijos, kaip taktinės priemonės, tikslus.

Remiantis versijomis galima nustatyti tyrimo kryptis, galimus įvykių eigos pokyčius, susidaryti bendrą įvykio vaizdą.

Tyrėjas, analizuodamas surinktus faktus, atmeta vieną versiją po kitos, kol lieka viena. Ši sudėtingą procesą atspindi versijos sudėtis, kurią sudaro:

1. patikrinti faktai, kuriais disponuoja versiją keliantis asmuo;
2. loginis informacijos apdorojimas;
3. iškeltos prielaidos;

³⁰ ГУСАКОВ А. Н., ФИЛЮЩЕНКО А. А. Следственная тактика. Свердловск. 1991. С. 18

³¹ Pavyzdžiui, ГУСАКОВ А. Н., ФИЛЮЩЕНКО А. А. Следственная тактика. Свердловск. 1991. С. 18; СЕДОВА Т. А., ЭКСАРХОПУЛО А. А. Криминалистика. Санкт-Петербург. 2001. С. 425-434

³² ACKERMANN R., CLAGES H., ROLL H. Handbuch der Kriminalistik. Kriminalistik für Praxis und Ausbildung, 2. Auflage, 2003. S. 109-110.

³³ BARKAUSKAS A. Kriminalistinės versijos. Vilnius, 2000. P. 7.

4. iš versijų išvesti galimi sekmenys;
5. praktinis versijų patikrinimas ir įvertinimas.³⁴

Tiriant nusikaltimą keliamos įvairios versijos. Jos sudaro tyrimo plano pagrindą, o kartais ir turinį. Tai priklauso nuo iškeltų versijų rūšių. Kriminalistikoje versijos skirstomos:

1. Pagal aiškinamų aplinkybių pobūdį bei apimtį į:
 - a. Bendrąsias, kurios tiria visą įvykį, ryšius tarp faktų (pvz., nustatoma ar nusikalstami veiksmai atitinka vagystės sudėtį ar plėšimo sudėtį);
 - b. Atskiras, kurios nagrinėja atskirus nusikaltimo sudėties elementus, juos aiškina, nurodo tarpusavio ryšius (pvz., nusikaltimo padarymo būdą, laiką ir pan.)
 - c. Detaliąsias, kurios keliamos dėl smulkesnių, šalutinių aplinkybių, kurios paprastai neturi baudžiamosios teisinės reikšmės (pvz., iš kokio atstumo bei iš kokios sistemos ir rūšies ginklo šauta, koku įrankiu naudotasi įsilaužant ir pan.).

Teorijoje daugiau paplitusi dvinarė versijų klasifikacija - bendrosios ir atskirosios³⁵, nors, šiuo klausimu verta sutikti su R. Burdos nuomone, kad pranašesnė yra trinarė klasifikacija, nes geriau atskleidžia konkretaus nusikaltimo įrodinėjimo dalyką, bei įrodinėtinas aplinkybes.³⁶

Trinarės kriminalistinių versijų klasifikacijos pagal aiškinamų aplinkybių pobūdį bei apimtį pranašumas yra tas, kad keliant kuo daugiau versijų dėl smulkesnių, šalutinių aplinkybių bei jas tikrinant galima nustatyti daug papildomų tiesioginių ir netiesioginių faktinių duomenų, kurie padės tiksliai nustatyti kaltininką bei išsamiai išsiaiškinti nusikaltimo aplinkybes.

2. Pagal versiją iškėlusį subjektą į:
 - a. Tyrimo versijas, kurias kelia tyrimą atliekantis pareigūnas;
 - b. Paieškos versijas, kurias kelia kaltininko paiešką atliekantis pareigūnai;
 - c. Eksperto (specialisto) versijas, kurias kelia ekspertas arba specialistas, atliekantis tam tikrą ekspertizę (objektų tyrimą);
 - d. Teismo versijas, kurias teisiamojo posėdžio metu analizuojant ikiteisminio tyrimo metu surinkta medžiaga, gali iškelti teismas;
 - e. Kitų proceso dalyvių versijos³⁷, pvz., įtariamo asmens gynėjo versijos, nukentėjusiojo ir t. t.

Taktine priemone, kurios pagrindas yra logika ir kuri gavo pripažinimą teorijoje ir praktikoje, yra tyrimo versija- tyrėjo indukcinė išvada, paremta faktiniais duomenimis apie nusikaltimo įvykį bei jo atskirus elementus, kuri turi būti patikrinta remiantis dedukcijos taisyklėmis.³⁸

³⁴ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 60-61

³⁵ Pavyzdžiui, ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф., СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 71; ВАСИЛЬЕВ А. Н. Следственная тактика. Москва. 1976. С. 22.

³⁶ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 61

³⁷ Tačiau šios versijos tampa kriminalistinėmis versijomis tik tuo atveju, jeigu jas pradeda tirti tyrėjas.

³⁸ ВАСИЛЬЕВ А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Москва. 1978. с. 57

Literatūroje nurodomi ir kiti, panašūs tyrimo versijos apibrėžimai, pavyzdžiui, tyrimo versija- tai yra logikos dėsniais ir faktinėmis duomenimis pagrįsta prielaida apie įvykį bendrai ir apie jo atskiras aplinkybes, kurios turi reikšmės tiesos byloje nustatymui, reikalaujanti patikrinimo.³⁹

Taip pat išskiriami ir kiti kriminalistinių versijų klasifikavimo kriterijai, tokie, kaip versijų tikėtumas-labiau tikėtinos ir mažiau tikėtinos, versijų iškėlimo laikas- retrospektyvios ir prognostinės, versijų įrodinėjimo pobūdis- kaltinamosios ir ginamosios, versijų išraiškos forma- pagrindinės ir kontraversijos, bei versijų apibrėžtumo pobūdis- tipinės versijos ir konkrečios.⁴⁰

Konkrečios rūšies nusikaltimų tyrimo metodikoje turi būti rekomendacijos dėl tipinių versijų, kurios atsiranda tam tikrose situacijose.⁴¹ Tai yra mokslinio tyrimo, teisminės, ekspertinės ir operatyvinės bei paieškos veiklos rezultatų apibendrinimas, jos yra aprašomos atitinkamose atskirų rūšių nusikaltimų tyrimo metodikose. Tiriant konkretų nusikaltimą, tyrėjas atsižvelgiant į tipines versijas iškelia konkrečias versijas, paremtas konkrečios bylos medžiaga. Tipinės versijos naudojamos tipinėse kriminalistinėse, tyrimo ir operatyvinėse bei paieškos situacijose, įvairių rūšių nusikaltimų atskleidimo procese.⁴²

Tipines ir konkrečias versijas taip pat galima klasifikuoti pagal aiškinamų aplinkybių pobūdį bei apimtį į bendrąsias, atskirašias ir detaliašias.

Versijos dėl nusikaltimo objekto keliamos retai, nes nusikaltimu padaryta žala dažniausiai yra akivaizdi. Neaiškumai gali atsirasti tik tuo atveju, jeigu nėra aiški nusikaltėlio tyčia.⁴³ Šiuo atveju nusikaltimo subjekto tyčia yra neapibrėžta ir nėra aišku į kokį būtent nusikaltimo objektą jis kėsinosi.

Versijos apie nusikaltimo subjektą gali būti personalinio pobūdžio, kai yra pagrindas manyti, kad nusikaltimą padarė konkretus asmuo, arba bendro pobūdžio, tai yra apie asmenį, kuris turėjo tam tikrą suinteresuotumą nusikaltimo padaryme arba turintį tam tikras savybes- profesinius įgūdžius, fizinę jėgą, įpročius, ūgį, avalinės dydį, papiliarinius raštus ant rankų ir t.t.⁴⁴ Pagal šiuos duomenys gali būti nustatyti tam tikri asmenys įtariamai nusikaltimo padarymu, kurie tyrimo eigoje yra tikrinami iki konkretašio įtariamojo ar kelių įtariamųjų nustatymo.

Versijos apie nusikaltimo subjektyviają pusę - tai prielaidos apie kalbę, jos formą, nusikaltimo motyvus ir tikslus (jeigu jis yra tyčinis).⁴⁵ Šios aplinkybės kartais yra matomos nusikaltimo padarymo pobūdyje, tačiau kartais joms nustatyti reikia skirti daug laiko ir jėgų,

³⁹ СЕДОВА Т. А., ЭКСАРХОПУЛО А. А. Криминалистика. Санкт- Петербург. 2001. С. 428

⁴⁰ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 61

⁴¹ ВАСИЛЬЕВ А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Москва. 1978. С. 59

⁴² ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф. СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 71

⁴³ ВАСИЛЬЕВ А. Н. Следственная тактика. Москва. 1976. С. 62

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 63

pavyzdžiui, kai yra aiškinamasi ar nužudymas (gyvybės atėmimas) buvo padarytas tyčia ar neatsargiai.

Plačiausias ratas versijų atsiranda dažniausiai dėl objektyviosios nusikaltimo pusės - dėl nusikaltimo padarymo laiko, vietos, būdo ir mechanizmo, dėl nusikaltimo padarinių.⁴⁶

Versijų patikrinimas yra loginio mąstymo rezultatas, kurio metu naudojamos visos loginio mąstymo formos: analizė, indukcija, dedukcija, analogija, palyginimas, apibendrinimas bei inversijos ir empatijos metodai. Inversijos metodas tiriamą įvykį aiškina iš priešingos pozicijos (pvz., jei rastas pasikoręs žmogus, tai keliami versija, kad jis nužudytas). Taikant šį metodą, tenka susidurti su tokiu reiškiniu kaip psichologinė inercija ir ją nugalėti. Psichologinė inercija skatina mąstymo šabloniškumą bei stereotipiškumą, slopina kūrybinį procesą, todėl versijas keliantis asmuo turi pasistengti nepasiduoti jos įtakai.

Labai įdomiai ir su humoru apie šablonišką mąstymą pasisakė žymus kriminalistas Gansas Valderas „Mes turim nuosavas, asmenišką asociacijas, ir dažnai mums į galvą neateina būtent tas sprendimas, kuris pastūmės kitą prie reikiamo klausimo išsiaiškinimo. Be to, neišprusę ir moterys klausimus nagrinėja kitaip ir kartais teisingiau. Todėl verta išdėstyti kriminalistinę problemą sutuoktinei, kuri ir taip dažnai skundžiasi, kad mes kalbamės su ja per mažai“⁴⁷

Šiuo atveju, G. Valderas turėjo omenyje, kad kartais tyrėjas mąsto tik viena kryptimi, todėl jam yra labai sunku pasižiūrėti į esamas faktines aplinkybes kitu kampu. Dėl to atliekant ikiteisminį tyrimą, jis gali neiškelti visų galimų versijų, nusikalstamą veiką gali būti ištirta paviršutiniškai ir šabloniškai, nuo ko nukentės pati ikiteisminio tyrimo esmė - išsamiai išaiškinti nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes.

Empatijos metodo esmė yra ta, kad versijas keliantis asmuo įsijaučia į nusikaltėlio vaidmenį, įsivaizduoja save jo vietoje, stengiasi suprasti nusikaltėlio motyvus bei tikslus. Dažnai taip randamas problemos sprendimo būdas. Svarbų vaidmenį iškeliant versijas vaidina intuicija⁴⁸. Tyrėjas vadovaudamasis savo patirtimi, teorinėmis žiniomis bei vidiniu įsitikinimu, tarsi “netyčia” suranda teisingą variantą.

Svarbia tyrimo išsamumo ir objektyvumo sąlyga yra versijų kėlimo bei tikrinimo taisyklių laikymasis. Dėl kiekvienos neaiškios padaryto nusikaltimo sąlygos turi būti iškeltos ir patikrintos visos šiuo metu galimos versijos.⁴⁹ Tai reiškia, kad negali būti keliami tik viena versija, reikia išanalizuoti visas galimas versijas. Be to, negalima vienos versijos analizavimui skirti daugiau ar mažiau dėmesio negu kitos. Kiekviena iš iškeltų versijų turi būti pakankamai pagrįsta bei išsamiai ir detaliam patikrinta. Šių taisyklių nesilaikymas gali sukelti nevisapusišką bylos

⁴⁶ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 63

⁴⁷ ПЕЩАК Я. Следственные версии. Москва. 1976. P. 100

⁴⁸ Plačiau apie intuiciją Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Москва. 1988. С. 115-120

⁴⁹ ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф. СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 72

ištyrimą, kas prieštarauja pagrindiniams baudžiamojo proceso tikslams - nusikalstama veika turi būti ištirta visapusiškai ir išsamiai tam, kad teismas galėtų priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą.

Svarbu pažymėti tai, kad kriminalistinės versijos gali būti keliamos bet kuriuo nusikaltimo tyrimo etapo metu. Tai priklauso nuo duomenų, kuriais gali būti grindžiamos versijos, ypatumų bei nuo jų gavimo laiko.

Daugelyje atveju, versijų kėlimo pagrindu yra faktiniai duomenys, gauti procesiniu keliu atliekant tyrimo veiksmus, išreikalaujant iš asmenų įvairius dokumentus. Versijų kėlimo pagrindu taip pat gali būti duomenys, gauti iš neprocesinių šaltinių. Prie jų priskiriami duomenys gauti iš operatyvinės bei paieškos veiklos medžiagos, visuomenės pareiškimų, anoniminių laiškų, skambučių, gandų, atsitiktinių šaltinių.⁵⁰ Šiuo atveju iškyla klausimas dėl naudojimosi tokia informacija teisėtumo. Galima padaryti išvadą, kad versijų, kurių pagrindu yra duomenys, gauti iš neprocesinių šaltinių, kėlimas neprieštarauja įstatymams, nes versija - tai ne įrodymas byloje, o tik prielaida, kuri reikalauja detalaus ir išsamaus patikrinimo.

Analizuojant duomenų, gautų iš neprocesinių šaltinių, panaudojimą kriminalistinių versijų kėlimui manytina, kad vis dėl to neprocesiniai šaltiniai turi atitikti bendrus reikalavimus, keliamus visiems ikiteisminio tyrimo veiksmams, o būtent teisėtumo reikalavimą. Negalima panaudoti tokių duomenų, kurie buvo gauti, pvz., liudytojo ar įtariamojo spaudimo pasėkoje, pavartojant prieš juos smurtą, neteisėtai įsilaužant į patalpą ar kitais neteisėtais veiksmais. Toks duomenų rinkimas prieštarauja pagrindiniam teisinės valstybės principui - iš neteisės negali gimi teisė, todėl panaudoti duomenis gautus iš neprocesinių šaltinių keliant versijas galima tik tada, kai jie gauti neprieštaraujančiu teisės normoms būdu. Šiuo atveju, kai tam tikra informacija yra išgirsta atsitiktinai, ją galima panaudoti versijų kėlimui, bet kai informacija išgirsta neteisėtai patekus į patalpą arba neteisėtai įrengus patalpoje specialią pasiklausymo įrangą, tokių duomenų naudoti keliant versija negalima.

Keliant versijas, reikia vadovautis šiomis taisyklėmis:

1. versijos turi būti realios, pagrįstos faktiniais duomenimis;
2. neturi prieštarauti moksliniams duomenims;
3. turi būti konkrečios;
4. turi būti logiškai teisingos ir neprieštaringos;
5. turi turėti kontraversijas;
6. turi būti iškeliamos visos galimos versijos.⁵¹

Maksimalus versijų, keliamų dėl tam tikros aplinkybės, kiekis neribojamas. Tačiau tam, kad nepagrįstai neapsunkinti tyrimo versijomis, reikia laikytis versijų kėlimo taisyklių. Minimalus

⁵⁰ СЕДОВА Т. А., ЭКСАРХОПУЛО А. А. Криминалистика. Санкт-Петербург. 2001. С. 431

⁵¹ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 62

iškeltų versijų kiekis negali būti mažesnis negu dvi, nes kaip jau buvo minėta aukščiau, kiekviena versija turi turėti kontraversiją. Atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad vidutiniškai pareiḡūnai, priklausomai nuo ikiteisminio tyrimo sudėtingumo, kelia apie 3 - 4 versijas.

Iškelta versija visais atvejais turi būti pakankamai pagrįsta. Negalima kelti tokių versijų, kurios yra pagrįstos vien tik pamąstymais ir neparemtos faktinėmis nusikaltimo padarymo aplinkybėmis. Versijų pagrindimui naudojami tam tikri duomenys, kuriuos galima išskirti į dvi grupes:

1. gauti iš įvairiausių šaltinių bei turintys reikšmės tiriamam nusikaltimui.⁵² Tokius duomenis galima rasti teisminiuose įrodymuose, operatyvinės bei paieškos veiklos medžiagoje, įvairių patikrinimų aktuose, piliečių pareiškimuose ir daugelyje kitų šaltinių. Keliant versijas, kurios yra grindžiamos šios grupės duomenimis, dažniausiai naudojamos tokios loginės priemonės ir mastymo formos, kaip analizė ir sintezė;
2. duomenys, esantys mokslinio apibendrinimo rezultatu, ir kurie tiesiogiai neturi reikšmės tiriamam nusikaltimui.⁵³ Tai įvairių mokslų, tokių kaip kriminalistika, teismo medicina, biologija, fizika, chemija, duomenys, taip pat žinios, gautos iš apibendrintos tyrimo, ekspertinės bei teisminės praktikos. Tam, kad šie duomenys būtų panaudoti versijos iškėlimui, naudojama analogija, palyginimas bei dedukcija.

Tam, kad nustatyti konkrečius sekmenis, kurie seka iš kiekvienos iškeltos versijos, reikia išsamiai išanalizuoti kiekvienos versijos turinį. Tai reikalinga tam, kad nustatyti visus sekmenis, kuriuos galima išvesti iš versijos, nes pagal sekmenų kiekį ir jų pagrįstumą galima teigti apie versijos patikimumą. Versijos patikimumas yra tuo aukštesnis, kuo daugiau iš jos išvedama sekmenų bei tie sekmenys pagrindžiami patikrinimo eigoje. Todėl sekmenys turi būti kuo labiau detalizuoti, nes tada juos galima bus lengviau sulyginti su realiais faktais.

Visas iškeltas versijas būtina patikrinti. Logiškai išvestų iš iškeltų versijų konkrečių sekmenų patikrinimas nukreiptas į tai, kad nustatyti, ar egzistuoja jie realybėje. Galutinis bendrųjų ir atskirųjų versijų patikrinimo tikslas- nustatyti, kokia iš jų išreiškia objektyvią teisybę, o kokie neatitinka tikrovės.⁵⁴Tai atliekama laikantis tam tikrų rekomendacijų. A. V. Dulov pateikia šias versijų patikrinimo taisykles:

1. iš versijos išvedami visi galimi sekmenys;
2. visi sekmenys turi būti logiškai tarpusavyje susiję;
3. bendros versijos keliamos vadovaujantis atskirų versijų patikrinimo rezultatais;
4. patikrinimo aiškumas nustatomas atsižvelgiant į tyrimo metu susiklosčiusias sąlygas;

⁵² ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф. СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 74

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat. С. 77

5. tikrinti gali ir tyrimo, ir operatyviniai padaliniai.⁵⁵

Kriminalistikos teorijoje yra pasiūlytas paralelinio (atliekamas vienu metu) versijų patikrinimo principas.⁵⁶ Šis principas reiškia, kad visos iškeltos versijos tikrinamos vienu metu. Tai užima žymiai mažiau laiko, leidžia greičiau atlikti nusikaltimo tyrimą. Jeigu tikrinti visas versijas iš eilės, tai užims žymiai daugiau laiko bei lėšų. Be to, dėl to, kad versijų patikrinimas užsitęs, gali būti prarasti nusikaltimo pėdsakai, svarbi įrodomoji informacija, be to, dėl tokio patikrinimo gali atsirasti būtinybė pakartotinai atlikti tyrimo veiksmus. Kaip matoma iš aukščiau išdėstyto, paralelinio patikrinimo principas turi daug pranašumų prieš versijų patikrinimo iš eilės principą, nes leidžia sutaupyti laiką ir lėšas, be to jis atliekamas per trumpesnę laiko tarpą, todėl yra žymiai mažesnė tikimybė, kad gali būti prarasta svarbi įrodomoji informacija.

Pirmiausia turi būti patikrintos labiausiai tikimos versijos. Jeigu visų iškeltų versijų tikimybės laipsnis yra vienodas, tai atliekami tokie tyrimo veiksmai, kurių rezultatus galima bus panaudoti kelių iškeltų versijų patikrinimui. Šios taisyklės laikymasis užtikrins ikiteisminio tyrimo atlikimo greitumą bei ekonomiškumą, taip pat sudarys sąlygas efektyvesniam nusikaltimo tyrimo planavimui.

Versija atitinka tikrovės jeigu⁵⁷:

1. visos galimos versijos, liečiančios tikrinamą nusikaltimo elementą buvo iškeltos ir jokios kitos versijos, liečiančios tą pačią sąlygą ir pagrįstos naujais, papildomais duomenimis viso tyrimo proceso metu neatsirado. Tai reiškia, kad tyrimo metu buvo iškeltos visos įmanomos versijos, pagrįstos surinkta medžiaga ir daugiau nėra pagrindo kelti kitų versijų;
2. visos iškeltos versijos buvo patikrintos ir visos, neskaitant vienos, kuri buvo objektyviai patvirtinta, buvo paneigtos ir atmestos.
3. visi sekmenys, logiškai išvesti iš patvirtintos versijos, buvo išsamiai ištirti ir patvirtinti, tai yra surasti realybėje;
4. patvirtinta versija atitinka visas kitas bylos aplinkybes.

Visų šitų sąlygų buvimas leidžia padaryti išvadą, kad versija atitinka tikrovę ir yra teisinga.

Svarbu pažymėti, kad kai kurie mokslininkai išskiria ne tik kriminalistinių versijų kėlimo ir patikrinimo stadijas, bet papildomai nurodo dar vieną - versijų tyrimas (analizė)⁵⁸. Tačiau manytina, kad versijų patikrinimo stadija apima ir versijų tyrimą, nes būtent versijų patikrinimo stadijoje atliekami reikiami tyrimo veiksmai bei analizuojami tų veiksmų rezultatai, o gautų

⁵⁵ ДУЛОВ В.Д. Советская криминалистика. Минск. 1977. С. 116

⁵⁶ ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф. СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 78

⁵⁷ Ten pat. P. 80

⁵⁸ GORBATKOV A. Kontrabandos tyrimas: daktaro disertacija. Vilnius, 2005. P. 76.

rezultatų pasėkoje nustatoma, ar pasitvirtino iškelta versija. Todėl šiame darbe analizuojamos tik versijų kėlimo bei patikrinimo stadijos.

Versijų iškėlimo ir patikrinimo procesai atsispindi tyrėjo nusikaltimų tyrimo plane, kuris turi atitikti tam tikrus bendro pobūdžio reikalavimus.⁵⁹ Nuo iškeltų versijų skaičiaus ir pobūdžio priklauso visas tyrimo atlikimo planas.

Labai svarbu, kad versijų kėlimo procese būtų laikomasi individualumo principo. Šiuo atveju tai reiškia, kad kelti versijas reikia atsižvelgiant į konkretaus nusikaltimo aplinkybes, o nenaudoti tam tikrų šablonų, nes dėl to gali nukentėti visas nusikaltimo tyrimas. Kiekvienas nusikaltimas turi būti ištirtas išsamiai, todėl jokia būdu negalima suteikti pranašumo tik vienai versijai ir visą nusikaltimą tirti tik šios versijos pagrindu, reikia iškelti ir patikrinti visas įmanomas konkrečiu atveju versijas, ir tik tada atlikta ikiteisminį tyrimą galima bus laikyti tinkamu bei išsamiu.

Visų sekmenų, sekančių iš versijų apie padariusį nusikalstamą veiką asmenį, nenustatymas reiškia, kad nusikalstamos veikos tyrimo metu iškeltos versijos nebuvo tinkamai patikrintos ir pagrįstos faktinėmis aplinkybėmis. Pvz., Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 10-1-01713-03⁶⁰ A. U. kaltinamas tuo, kad jis 2003 m. birželio mėn., ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą dieną, nenustatytoje vietoje suklastojo tikrą dokumentą - A. J. K. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą, įrašydamas įrašus puslapyje Nr. 15 - neteisingus duomenis apie A. J. K. darbo vietą bei suklastojo pažymą apie A. J. K. gaunamą darbo užmokestį, pasirašytą buhalterės A. O. vardu bei per G. F. perdavė A. J. K. suklastotą Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą bei pažymą, padėjo A. J. K. bei G. F. 2003 m. birželio 16 d. apgaule faktoringo sutarties pagrindu įgyti svetimą turtą- skaitmeninę videokamerą. A. U. savo parodymuose nurodė, kad pats minėtų dokumentų neklastojo, jam jį pagamino E., tai patvirtino ir rašysenos ekspertizė, kuri tiksliai nustatė, kad padaryti suklastotuose dokumentuose įrašai neatitinka nei vieno iš įtariamųjų rašysenos. Tačiau ikiteisminio tyrimo metu į šias aplinkybes nebuvo atsižvelgta, nebuvo tinkamai patikrina versija apie E. egzistavimą, nebuvo patikrinti A. U. artimieji su tikslu nustatyti įrašų „autorių“. Taip pat tinkamai nebuvo išanalizuotas buhalterės A. O. egzistavimas, kurios vardu buvo pasirašyta pažyma apie gaunamą darbo užmokestį, buvo tik nustatyta, kad įmonėje, kurioje neva dirbo A. J. K. tokios buhalterės nėra ir niekada nebuvo. Kaip matoma iš šios baudžiamosios bylos medžiagos, ikiteisminio tyrimo metu buvo ne tik tinkamai nepatikrintos iškeltos versijos, bet nebuvo iškeltos visos įmanomos versijos. Galima teigti, kad į šios nusikalstamos veikos tyrimą buvo žiūrima tik iš vienos pusės, atmetant visas kitas šio įvykio aplinkybes.

⁵⁹ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 62

⁶⁰ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 10-1-01713-03

Asmens, prisipažinusio nusikalstamos veikos padarymu, parodymų netinkamas vertinimas, kaip jau buvo pažymėta, reiškia, kad visas ikiteisminis tyrimas grindžiamas tik įtariamojo prisipažinimu, jokios kitos versijos nebekeliamos ir net esant ryškiems faktinių duomenų tarpusavio neatitikimams, į tai nekreipiama dėmesio, nes manoma, kad įtariamojo prisipažinimo beveik pakanka nusikalstamai veikai atskleisti. Šią taktinių klaidų atsiradimo priežastį galima praplatinti, nes dažnai ikiteisminis tyrimas grindžiamas tik vieno liudytojo parodymais, jiems skiriama per daug dėmesio ir dėl to nekeliamos kitos galimos įvykio versijos.

Kaltinamasis aktas Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-179-276-2007⁶¹ buvo iš esmės pagrįstas tik vieno liudytojo parodymais. R. B. 2006 m. rugsėjo 15 d. laikotarpiu nuo 21.00 val. iki 22.00 val. savo bute, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, asmeninio konflikto su taip pat apsvaigusiu nuo alkoholio A. P. metu, elgdamasis neatsargiai dėl nusikalstamo nerūpestingumo, tyčia sudavė vieną smūgį A. P. į veido dešinį skruostą, nuo ko šis nukrito ir atsitrenkė galvos dešinio smilkinio- momens sritimi į buto koridoriuje esantį sienos kampą ir patyrė galvos sumušimą, kas komplikavosi į sužalojimus, sukėlusius nukentėjusiojo mirtį, tokiu būdu jis dėl neatsargumo atėmė A. P. gyvybę.

Tuo metu tame pačiame bute buvo dvi liudytojos R. K. ir J. V. R. K., kurios savo parodymuose nurodė, kad A. P. trukdė jai ir kaltinamajam R. B. kalbėtis, bandė įeiti į kambarį, kur tuo metu bendravo ji, R. K. ir R. B. Kaltinamajam tokie nukentėjusiojo veiksmai nepatiko, todėl jis bandė išstumti A. P. iš kambario, tarp jų prasidėjo konfliktas, kuris pasibaigė tarpusavio pasistumdymais, po ko ji neva girdėjo, kad R. B. sudavė A. P. smūgį į veidą, po ko nukentėjusysis atsitrenkė į sienos kampą. Taip pat ji teigė, kad ji kartu su liudytoja J. V., kuri buvo tuo metu gretimame kambaryje, padėjo A. P. atsikelti ir paguldė jį į lovą. Liudytoja J. V. tokius R. K. parodymus neigia ir teigia, kad jokio konflikto nebuvo, nes ji nieko negirdėjo, nors buvo šalia esančiame kambaryje, be to ji kartu su liudytoja R. K. nekėlė nukentėjusiojo ir neguldė jo į lovą. Liudytojos J. V. parodymai pilnai sutampa su kaltinamojo parodymais, kuris apklausos metu teigė, kad tik išstūmė A. P. iš kambario ir jokio smūgio jam nesudavė. Kaip matoma, liudytojos R. K. parodymai skiriasi nuo liudytojos J. V. bei kaltinamojo parodymų, tačiau ikiteisminio tyrimo metu į tai nebuvo atsižvelgta. Su liudytoja R. K. buvo atliktas parodymų patikrinimas vietoje, tačiau jo metu nebuvo išsiaiškinta, ar R. K. galėjo girdėti smūgio į veidą garsą. Liudytojos J. V. parodymai vietoje patikrinami nebuvo. Taip pat nebuvo atliktas ir dar vienas šiuo atveju labai svarbus tyrimo veiksmas- eksperimentas. Be to, teismo ekspertizės akte buvo nurodyta, kad A. P. mirtis atsitiko praėjus 10-24 valandas nuo sužalojimų atsiradimo, tai reiškia, kad sužalojimai galėjo atsirasti prieš 10-24 valandas prieš mirtį, tai yra nebuvo nustatyta tikslaus sužalojimų, sukėlusių A. P. mirtį, laikas. Kaip matoma, šios veikos tyrimas

⁶¹ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-179-276-2007

buvo grindžiamas tik viena versija, kuri rėmėsi liudytojos R. K. parodymais. Į kitas bylos aplinkybes, pavyzdžiui, kad A. P. po tariamo konflikto visą naktį buvo vienas kambaryje, o bute be kaltinamojo R. B. nakvojo dar trys žmonės. Ką jie veikė tą naktį, ar bendravo su nukentėjusiuoju taip pat nebuvo tinkamai nustatyta bei patikrinta. Šiuo atveju yra aiškiai matoma, kad šios veikos tyrime nebuvo siekta atlikti teisėtą bei išsamų ikiteisminį tyrimą, nusikaltimas buvo ištirtas tik iš vienos pusės, jo tyrimui nebuvo panaudotos taktinės kriminalistinės priemonės, kurių pagalba šios bylos aplinkybės būtų ištirtos žymiai išsamiau.

Kaip matoma iš aukščiau pateiktų baudžiamųjų bylų pavyzdžių, versijų kėlimas ir tikrinimas turi būti atliekamas labai kruopščiai, nes nuo iškeltų versijų ir jų tinkamo ir išsamaus patikrinimo priklauso ar ikiteisminio tyrimo metu bus išaiškinta nusikalstama veika ir visos jos padarymo aplinkybės.

4. Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimas ir planavimas

Nusikalstamų veikų tyrimas susideda ne tik iš tam tikrų procesinių veiksmų atlikimo, bet ir iš daugelio organizacinio pobūdžio veiksmų. Tam, kad atlikti tam tikrą tyrimo veiksmą, reikia iš anksto jam pasiruošti, o būtent paskirti atitinkamų institucijų pareigūnams atlikti numatytus tyrimo veiksmus, užtikrinti reikiamų asmenų dalyvavimą, aprūpinti reikiamomis priemonėmis, parengti visus reikiamus dokumentus ir t. t. Šių organizacinio pobūdžio veiksmų visuma sudaro atskirą taktinę kriminalistinę priemonę- nusikalstamų veikų tyrimo organizavimą.

S. Kuklianskis apibrėžė nusikalstamų veikų tyrimo organizavimą kaip moksliskai pagrįstą metodą, kurio esmę sudaro nuoseklus ir kryptingas pastangų sutelkimas ikiteisminio tyrimo tikslams pasiekti.⁶²

Iš tikrųjų, šis apibrėžimas tik iš dalies atspindi nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo, kaip taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės, sampratą. Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimo esmę sudaro organizacinio pobūdžio veiksmų kryptingas sutelkimas, siekiant optimizuoti nusikalstamos veikos tyrimą.

Nusikalstamos veikos tyrimo organizavimo veiksmai gali būti šie:⁶³

1. Reikia iš anksto sudaryti teisėsaugos institucijų (operatyvinės paieškos organų, policijos, prokuratūros ir kitų) veiklos planą tuo atveju, jeigu atsitiks kažkas netikėto arba pavojingo, pvz., jeigu reikia surasti ir užfiksuoti pėdsakus, surasti ar sulaikyti įtariamąjį. Tai apima ne tik įvairių institucijų pareigūnų veiklos koordinavimą, bet ir atitinkamos technikos ar techninių priemonių paruošimą.
2. Suplanuoti veiksmus, reikiamus atlikti ikiteisminiuose tyrimuose, pradėtuose gavus informaciją iš operatyvinės paieškos atliktų veiksmų.
3. Tyrimo metu organizuoti reikimą bendradarbiavimo lygį tarp tyrėjo, operatyvinių darbuotojų, specialistų.
4. Organizuoti kvalifikuotą vadovavimą tyrimo grupei.
5. Tiksliai paskirstyti pareigas tarp grupės narių.
6. Organizuoti reguliarius tyrimo grupės pasitarimus tam, kad aptarti rezultatus ir apsikeisti surinkta informacija.
7. Nustatyti tyrimo grupei ir jos nariams sistemingo apsikeitimo informacija ir atsiskaitymo apie atlikto darbo rezultatus grafiką.
8. Suplanuoti tyrėjo darbą atsižvelgiant į visus jo žinioje esančias bylas.
9. Aprūpinti tyrėją techninėmis ir kitomis reikiamomis priemonėmis bei užtikrinti jam

⁶² KUKLIANSKIS S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys. Vilnius. 1995. P. 12

⁶³ ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф., СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 81-82

atitinkamas darbo sąlygas.

10. Savalaikiai sudaryti, papildyti ir tiksliai vykdyti nusikalstamų veikų tyrimo planus, naudoti pagalbines planavimo priemones.
11. Parinkti reikiamą norminę medžiagą (atitinkamus pavedimus, instrukcijas, taisykles ir kitą), kurios gali prireikti atliekant nusikalstamos veikos tyrimą.
12. Užtikrinti ikiteisminio tyrimo duomenų slaptumą.
13. Atlikti kitus organizacinius veiksmus, reikiamus sėkmingam nusikalstamos veikos tyrimui.

Kaip matoma iš aukščiau išdėstyto, tyrimo organizavimas yra sudėtingas procesas reikalaujantis daug žinių ir patirties. Tyrimo organizavimas turi būti tikslus, konkretus, apgalvotas.

Pareigūnų apklausos metu buvo nustatyta, kad net 57,5 proc. apklaustųjų atlieka nusikaltimų tyrimo organizavimą, tačiau 7,8 proc. nurodė, kad nusikalstamos veikos tyrimą organizuoja tik prokurorai. BPK 164 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja prokuroras. Tačiau kalbant apie nusikalstamos veikos tyrimo organizavimą taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės kontekste, organizavimo sąvoka turi būti suprantama plačiau, o būtent, kaip visų organizacinio pobūdžio veiksmų visumą, todėl organizuoti nusikalstamos veikos tyrimą gali ne tik prokuroras, bet ir, pavyzdžiui, tyrėjas, duodamas tam tikrus nurodymus, ruošiantis reikiamus procesinius dokumentus, technines priemones ir t. t.

Galima teigti, kad planavimas yra vienas iš tyrimo organizavimo sudėtinių elementų, nes tyrimo organizavimas yra žymiai platesnė sąvoka, sudėtingesnis procesas.

Tyrėjas paprastai tyria ne vieną, o kelias nusikalstamas veikas, kurių tyrimui reikia atlikti daug tyrimo ir kitų procesinių veiksmų – apklausti liudytojus, įtariamąjį. Kad galėtų sėkmingai dirbti, tyrėjas turi tinkamai organizuoti, suplanuoti, matyti perspektyvą, gerai apgalvoti kiekvieną tyrimo veiksmą ir jų sistemą, numatyti atlikimo laiką, vietą ir t.t.

Tyrimo planavimas – tai toks moksliskai pagrįstas nusikaltimų tyrimo metodas, kurio esmę sudaro tikslingiausių, racionaliausių tyrimo organizacijos ir konkrečių bylų ištyrimo būdų nužymėjimas, bylos medžiaga pagrįstų versijų iškėlimas ir patikrinimas, planingas ir kryptingas faktinių aplinkybių rinkimas⁶⁴. Planavimas – tai tyrėjo darbo tvarkos tam tikram laikui nustatymas. Planavimas padeda įgyvendinti bendruosius ikiteisminio tyrimo principus, garantuoja, kad bus laikomasi teisėtumo, tyrimo objektyvumo, visapusiškumo ir išsamumo principų.

Planavimas, kaip taktinė kriminalistinė ikiteisminio tyrimo priemonė atlieka pagalbines

⁶⁴ PALSKYS E., KAZLAUSKAS M., DANISEVIČIUS P. Kriminalistika. Vilnius. 1985. P. 182

funkciją, padeda racionaliai „panaudoti“ tyrėjo darbo laiką, taip pat užtikrina savalaikį ir tinkamą kitų taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių panaudojimą. Tyrimo planavimas glaudžiai susijęs su tyrimo organizavimu, nes atliekant ikiteisminį tyrimą reikia ne tik planuoti tam tikrus numatomus atlikti tyrimo veiksmus, bet ir juos tinkamai organizuoti. Aišku, planavimas, kaip taktinė kriminalistinė ikiteisminio tyrimo priemonė dažniausiai naudojama didelės apimties bylose, kur reikia planuoti ne tik bendrai tyrimą, bet ir atskirus tyrimo veiksmus. Ypač planavimas svarbus atliekant taktinę kriminalistinę operaciją arba kitus sudėtingus veiksmų kompleksus.

Nusikaltimo tyrimo planavimas turi atitikti šiuos principus:

1. individualumo;
2. dinamiškumo;
3. konkretumo;
4. realumo;
5. optimalumo;
6. pagrįstumo.⁶⁵

Planavimo individualumo principas reiškia kad kiekvienu konkrečiu nusikalstamos veikos tyrimo atveju būtina sudaryti atskirą tyrimo planą, nes absoliučiai tapačių nusikalstamų veikų nebūna, todėl planavimo šablono panaudojimas gali sąlygoti neteisingą nusikalstamos veikos ištyrimą.

Dinamiškumo principas sąlygotas tyrimo situacijos ypatumais - dinamiškumu ir besikeičiamumu. Tyrimo planas turi būti sudaromas atsižvelgiant į konkrečią tyrimo situaciją bei turi būti keičiamas atsižvelgiant į tyrimo situacijos pasikeitimus.

Visi tyrimo uždaviniai ir turimi faktai plane turi būti išdėstyti kuo aiškiau ir konkrečiau, sudarant planą reikia vengti dviprasmiškumo. Planas turi būti suprantamas ir patogus.

Planavimo realumo principas glaudžiai susijęs su versijų kėlimu ir patikrinimu. Plane gali būti nurodytos tik tokios aplinkybės ir tikslai, kurie realiai gali būti įvykdomi atsižvelgiant į turimas lėšas ir resursus.

Optimalumo principą sudaro efektyviausių veikimo būdų pasirinkimas. Planas turi būti sudaromas siekiant kuo greičiau ir ekonomiškiau atskleisti nusikalstamą veiką, todėl plane turi būti nurodyti tik optimaliausi veikimo būdai.

Kiekvienu atveju planas turi būti pagrįstas. Visi jame numatyti veiksmai turi būti reikalingi tik plane nustatytiems tikslams pasiekti.

Kai kurie mokslininkai išskiria tik keturis svarbiausius nusikalstamos veikos tyrimo planavimo principus - individualumo, dinamiškumo, realumo ir konkretumo⁶⁶, bet jie visi nurodo

⁶⁵ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 62

individualumo principą pirmoje vietoje, nes iš tikrųjų, kuo mažiau tiriant nusikalstamą veiką naudojama šablonų, tuo efektyviau atliekamas ikiteisminis tyrimas.

Planavimo procesas susideda iš keturių etapų:

1. pirminės informacijos įvertinimo;
2. versijų iškėlimo;
3. tyrimo tikslų nustatymo;
4. būdų versijoms patikrinti nustatymo.⁶⁷

Egzistuoja ir kitas vidinės planavimo struktūros variantas, kuris išsamiau atspindi planavimo proceso struktūrą:

1. Pirmas planavimo etapas susideda iš tiesioginių tyrimo tikslų nustatymo ir tolesnių tikslų išvedimo iš jų;
2. Antras etapas susideda iš bendrų visoms versijoms klausimų ir aplinkybių išvedimo, tai yra tų loginių sekmenų, kurie pasikartoja išvedant juos iš skirtingų versijų;
3. Trečio etapo metu nustatomos visos turimos priemonės atsižvelgiant į pirminiuose etapuose nustatytus tikslus;
4. Ketvirtą etapo metu nustatomi procesinių ir kitų veiksmų atlikimo variantai;
5. Penkto etapo metu nustatomi numatytų veiksmų terminai ir vykdytojai;
6. Šeštą etapas susideda iš atskirų planų sujungimo į vieną, bendrą tyrimo planą.⁶⁸

Nusikalstamų veikų tyrimo planai gali būti įvairių rūšių⁶⁹:

1. bendrasis planas, kurio metu numatomos visos pagrindinės tyrimo kryptys;
2. atskiro tyrimo veiksmo planas;
3. visų tyrėjo žinioje esančių baudžiamųjų bylų (medžiagų) tyrimo planas;
4. atskiros baudžiamosios bylos (medžiagos) tyrimo planas;
5. planas pagal faktinius duomenis;
6. nusikaltimo epizodų baudžiamojoje byloje tyrimo planas;
7. planas pagal tiriamas versijas;
8. darbo (kalendorinis) planas.

Bendras konkrečios nusikalstamos veikos tyrimo planas susideda iš sekančių etapų⁷⁰:

1. Tam, kad pradėti ikiteisminį tyrimą reikalingi nusikalstamos veikos buvimo požymiai. Remiantis šia pirmine medžiaga nustatomas aplinkybių, kurias reikia nustatyti sąrašas.

⁶⁶ ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф., СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993. С. 85-87

⁶⁷ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 64

⁶⁸ ГЕРАСИМОВ И. Ф., ДРАПКИН Л. Я. Криминалистика. Москва. 1994. С. 233-234

⁶⁹ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 64-66

⁷⁰ ВЕЛИЧКИН С. А. Организация расследования преступлений. Ленинград. 1985. С. 19

2. Numatomi ir atliekami pirminiai tyrimo veiksmai. Pirminius veiksmus nustato atskirų nusikalstamų veikų tyrimo metodikos.
3. Įvertinami surinkti faktiniai duomenys, to pasėkoje atskiros aplinkybės pripažįstamos pasitvirtinusiomis, tikslinamos išvados ir nustatomi nauji uždaviniai.
4. Remiantis jau surinktais ir patvirtintais faktais konstruojamos naujos versijos bei jų patikrinimo metodai ir būdai, tikslinamos ankščiau iškeltos versijos.
5. Vėl tikslinami surinkti faktiniai duomenys, esant reikalingumui ankščiau nustatytos aplinkybės koreguojamos, keliamos naujos arba tikslinamos ankščiau iškeltos versijos, nustatomi versijų patikrinimo būdai.

Planavimo procesas nepertraukiamai tęsiasi iki ikiteisminio tyrimo pabaigos.

Atskirų tyrimo veiksmų planavimas- tai nepertraukiamas tyrėjo mąstymo procesas, prasidedantis nuo tyrimo veiksmo paruošimo ir pasibaigiantis jo rezultatų fiksavimu. Ši planavimo rūšis glaudžiai susijusi su bendru bylos planu. Galima teigti, kad ji yra jo tęsinys.⁷¹

Kaip parodė apklausa, beveik visi apklausti pareigūnai planuoja nusikalstamos veikos tyrimą, tačiau ne visada sudaro rašytinį nusikalstamos veikos tyrimo planą. Rašytinį planą sudaro tik atliekant ikiteisminį tyrimą sudėtingose bylose. Nusikalstamos veikos tyrimo planą apklaustieji pareigūnai dažniausiai sudaro pagal nusikalstamos veikos epizodus, tiriamas versijas bei pagal atskirus įtariamuosius. Planuojant ir organizuojat nusikalstamų veikų tyrimą, apklaustieji pareigūnai kartais susiduria su tokiomis problemomis, kaip didelis darbo krūvis, organizacinio pobūdžio sunkumais bei materialinių ir techninių priemonių stoka.

Visi reikalavimai, kurie keliami bendram tyrimo planui, priskiriami ir atskiro tyrimo veiksmo planui. Atskiro tyrimo veiksmo planavimas mažiau sudėtingas procesas, negu bendras planavimas, nes planuojant atskiro tyrimo veiksmo planą nustatomi siauresni uždaviniai, todėl kai kuriais atvejais galima nesudarinti plano. Kartas būna taip, kad tyrimo veiksmą reikia atlikti nedelsiant, tokiu atveju sudarinti atskiro tyrimo veiksmo planą netikslinga, tačiau vis tiek reikia išsamiai apgalvoti tyrimo veiksmo atlikimą.

Kaip pavyzdį, galima pateikti apklausos planą⁷²:

1. Apklausos tikslas- tikrų ir išsamių parodymų gavimas;
2. Darbo etapai;
 - 2.1. aplinkybių, apie kurias reikia gauti duomenų, nustatymas;
 - 2.2. duomenų, turimų byloje apie šias aplinkybes, nustatymas;
 - 2.3. apklausiamojo asmenybės ištyrimas;

⁷¹ ВЕЛИЧКИН С. А. Организация расследования преступлений. Ленинград. 1985. С. 19

⁷² ВАСИЛЬБЕВ А. Н. Следственная тактика. Москва. 1976. С. 170

- 2.4. žinių, susijusių su specialiaisiais klausimais, gavimas jeigu jie reikalingi tam, kad orientuotis apklausos dalyke (konsultacija pas specialistą, papildoma literatūra);
- 2.5. klausimo dėl apklausos vietos ir laiko išsprendimas;
- 2.6. normalios aplinkos sukūrimas;
- 2.7. plano sudarymas (įskaitant, jeigu reikia, išsamų klausininką ir įrodymų apklausos procese panaudojimą);
- 2.8. apklausos atlikimas;
- 2.9. protokolo surašymas ir apklausos fiksavimas
3. Taktinės priemonės:
 - 3.1. planavimas
 - 3.2. santykių psichologija
 - 3.3. tyrimo veiksmo ir operatyvinių paieškos veiksmų sąveika.

Pareigūnų apklausos metu buvo nustatyta, kad atskiro tyrimo veiksmo planas sudaromas ne visada, o tik atliekant tokius tyrimo veiksmus kaip akistatos, parodymų patikrinimas vietoje, eksperimentas, slapti tyrimo veiksmai, apklausos, kratos.

Planavimo metodo panaudojimas padeda išvengti eilės esminių tyrimo trūkumų, tokių kaip pakankamai žemas nusikalstamų veikų atskleidimo lygis, tyrimo neišsamumas, tyrimo vilkinimas, kas kartais sąlygoja nevisapusišką nusikalstamos veikos ištyrimą.

A. N. Vasiljev išskiria tokias aukščiau išvardintų trūkumų priežastis, kurios turi būti įveiktos planavimo metodu:

1. reikiamo tikslingumo tiriant nusikalstamas veikas nebuvimas, kuris reikalingas greitam ir išsamiam tyrimo užduočių išsprendimui;
2. versijų iškėlimo ir patikrinimo proceso nežinojimas;
3. nepakankamas planingumas aiškinantis tiriamo įvykio aplinkybes ir atliekant tyrimo ir operatyvinius veiksmus;
4. silpnas taktinių priemonių ir kriminalistinės technikos panaudojimas.⁷³

Išvardintos trūkumų priežastys iš esmės atitinka atlikto tyrimo metu gautus duomenis apie problemas, su kuriais susiduria apklausti pareigūnai.

Tinkamai suplanavus bendrą nusikalstamos veikos tyrimą arba atskirą tyrimo veiksmą, šių priežasčių, dėl kurių nukenčia visas nusikalstamos veikos tyrimas, galima išvengti. Be to, nusikalstamos veikos tyrimas bus atliktas mažiausiomis laiko, darbo ir lėšų sąnaudomis, kas užtikrins asmenų, įtrauktų į ikiteisminį tyrimą teisių ir teisėtų interesų apsaugą.

Planavimas gali būti tiek rašytinis, tiek ir nerašytinis. Nerašytinis planavimas taip pat gali būti labai efektyvus, bet tik nesudėtingose bylose, kurios dažniausiai pasibaigia pagreitinto

⁷³ ВАСИЛЬЕВ А. Н., *et al.* Планирование расследования преступлений. Москва. 1957. С. 6

proceso tvarka.

Kaip tokio efektyvaus nerašytinio planavimo pavyzdį, galima pateikti Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-1176-295/2007⁷⁴, kurioje J. J. buvo nuteista už tai, kad ji 2007 m. spalio 17 d. apie 13.20 val., turėdama tikslą pagrobti svetimą turtą iš Vilniuje esančios parduotuvės „Drogas“ pasikėsino pagrobti prekių už 166,16 Lt, bet nusikaltimo nebaigė dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jos valios, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 22 str. 1 d., 178 str. 4 d. Ikiteisminis tyrimas dėl šio nusikaltimo padarymo buvo pradėtas 2007 m. spalio 17 d., o užbaigtas 2007 m. spalio 18 d. Tai yra visas ikiteisminis tyrimas tęsėsi vieną parą, tačiau per tokį trumpą laiką buvo atlikti visi reikiami tyrimo veiksmai, viskas tinkamai užfiksuota ir parengta teismui nagrinėjimui.

Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-805-22/2003⁷⁵, kurioje A. P. buvo nuteistas už tai, kad jis 2003 m. gruodžio 4 d., apie 10.30 val., „Ševčenkos“ stotelėje Vilniuje, įlipęs į autobusą Nr. 2, ir priėjęs prie į autobusą įlipusios A. T., jai iš išorinės dešinės striukės kišenės ištraukė mobilaus ryšio telefoną, o pats tuo metu autobusui nepradėjus judėti pasišalino iš jo per vidurines autobuso duris, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 178 str. 4 d. A. P. buvo sulaikytas 2003 m. gruodžio 5 d., o 2003 m. gruodžio 7 d. byla buvo išnagrinėta teisme pagreitinto proceso tvarka. Ikiteisminis tyrimas buvo atliktas per dvi dienas, buvo sulaikytas įtariamasis, apklausti visi liudytojai, atlikti reikiami tyrimo veiksmai.

Kaip dar vieną tokio efektyvaus ir greito ikiteisminio tyrimo pavyzdį galima pateikti Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-930-14/04⁷⁶, kurioje M. Z. nuteistas už tai, kad jis 2004 m. lapkričio 23 d. 20.40 val., iš UAB VP Market parduotuvės „Minima“ pasikėsino pavogti prekių už 183,44 Lt, tačiau nusikalstamos veikos nebaigė dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių, nes buvo sulaikytas apsaugos darbuotojų, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 22 str. 1 d., 178 str. 4 d. Šios nusikalstamos veikos ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas 2004 m. lapkričio 23 d., o užbaigtas pagreitinto proceso tvarka 2004 m. lapkričio 25 d.

Kaip matoma iš pateiktų pavyzdžių, tokį greitą ir efektyvų ikiteisminį tyrimą įmanoma atlikti tik dėl tokių nusikalstamų veikų, kurių padarymo aplinkybės yra aiškios. Tokiu atveju rašytinis nusikalstamos veikos tyrimo planas nesudaromas, o atliekamas standartinis, tipinis tyrimo veiksmų derinys, tačiau tokiais atvejais tai netrukdo ikiteisminio tyrimo tikslo pasiekimui.

Visiškai kitaip yra bylose dėl nusikalstamų veikų, kurių padarymo aplinkybės nėra aiškios. Tokiais atvejais tikslinga sudaryti nusikalstamos veikos tyrimo planą, tačiau tuo dažnai nesivadovaujama, ir dėl to ikiteisminis tyrimas dažnai yra nepagrįstai vilkinamas ir daromos tam

⁷⁴ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1176-295/2007

⁷⁵ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-805-22/2003

⁷⁶ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-930-14/04

tikros taktinės klaidos.

Kaip pavyzdį, galima pateikti Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 18-1-0900-04⁷⁷ dėl pasikėsimo apgaule įgyti svetimą turtą (BK 182 straipsnio 1 dalis). 2004 m. balandžio 30 d. Vilniaus miesto VPK 7 PK buvo gautas UAB “VP Market” pareiškimas apie tai, kad 2004 m. balandžio 27 d. į UAB “VP Market” administraciją kreipėsi apsaugos darbuotojas V. G., kuris pateikė prašymą atlyginti gydymo išlaidas- 17520 Lt, kadangi eidamas tarnybines pareigas buvo užkrėstas lėtiniu virusiniu C hepatitu, išrašas medicininėje pažymoje buvo suklastotas, kadangi V. G. nesikreipė į Respublikinę tuberkuliozės ir infekcinių ligų universitetinę ligoninę, kurios blanke ir buvo išrašyta medicininė pažyma. Medicininė pažyma, kurią pateikė V. G. tyrėjo buvo gauta 2004 m. balandžio 27 d. Tačiau gydytojos, išrašiusios šią pažymą, apklausa buvo atlikta tik 2004 m. rugpjūčio 3 d., tai yra praėjus beveik keturiems mėnesiams nuo įvykio dienos. Medicininės pažymos apžiūros protokolas buvo surašytas tik 2004 m. rugpjūčio 13 d., tą pačią dieną pirmą kartą į apklausą buvo pakviestas liudytojas M. S., kurio tyrimo rezultatai buvo panaudoti medicininį dokumentų padirbimui. Įtariamojo V. G. pirmoji apklausa buvo atlikta 2004 m. rugsėjo 7 d., praėjus beveik penkiems mėnesiams nuo įvykio dienos. UAB “VP Market” darbuotojo, įtarusio apie V. G. neteisėtą veiką apklausa atlikta tik 2004 m. spalio 26 d. Iš šios baudžiamosios bylos medžiagos yra aiškiai matoma, kad ikiteisminis tyrimas buvo nuolat vilkinamas be patenkinamų priežasčių. Taip pat yra matoma, kad šios nusikalstamos veikos tyrimo metu nebuvo pakankamai naudojama taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių, nes iš svarbių šiai bylai tyrimo veiksmų atlikimo datų yra matoma, kad šios nusikalstamos veikos tyrimas nebuvo tinkamai suplanuotas. Nuo to nukentėjo proceso greitumas bei efektyvumas.

Kai ikiteisminis tyrimas yra nepagrįstai vilkinamas, tai gali sąlygoti proceso greitumo principo pažeidimą. Švenčionių rajono apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 92-1-00027-06⁷⁸, A. D. kaltinamas viešosios tvarkos pažeidimu, o būtent: 2006 m. sausio 28 d., apie 00.30 val., prie Švenčionėlių kultūros centro pastato, kur tuo metu vyko jaunimo diskoteka, automobilio stovėjimo aikštelėje, bendrai veikdamas su R. M. neturėdamas apibrėžtų asmeninių ar savanaudiškų motyvų, išuliais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams ar aplinkai, rankos kumščiu ir koja sudavė E. A. ne mažiau dviejų trauminių smūgių į dešinės akies ir momeninę sritį, kas visumoje kvalifikuojama nesunki sužeidimu, o nukentėjusiajam po smūgio sudavimo nukritus ant automobilio sėdinės, tyčiodamiesi bandė jį rankomis ištraukti į gatvę, tokiu būdu sutrikdė visuomenės rimtį ar tvarką, tai yra padaręs nusikalstamas veikas, numatytas BK 138 str. 1 d. ir 284 str. 1 d. Nukentėjusiojo E. A. parodymų patikrinimas vietoje

⁷⁷ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 18-1-0900-04.

⁷⁸ Švenčionių rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 92-1-00027-06

buvo atliktas tik 2006 m. liepos 18 d. Parodymų patikrinimo metu buvo naudojamas automobilis, tačiau nebuvo atsižvelgta į tai, kad nusikalstamų veikų padarymo metu automobilis, ant kurio galinės sėdynės nukrito E. A. buvo dviejų durų, o parodymų patikrinimo metu buvo naudojamas keturių durų automobilis, todėl nebuvo tinkamai išsiaiškinta, ar nukentėjusiojo parodymai atitinka tikrovę. Liudytojo T. M. parodymų patikrinimas vietoje buvo atliktas tik 2006 m. spalio 11 d., tai yra praėjus beveik dešimt mėnesių nuo įvykio dienos. Kyla pagrįstos abejonės tokio parodymų patikrinimo vietoje objektyvumu, nes praėjo gan ilgas laiko tarpas ir atsiminti visas įvykio detales yra sunku. Kitų šio įvykio liudytojų parodymų patikrinimas vietoje įvyko praėjus beveik šešioms mėnesiams nuo įvykio dienos. Ikiteisminis tyrimas šioje byloje buvo pradėtas 2006 m. sausio 29 d., o kaltinamasis aktas surašytas tik 2007 m. liepos 13 d., tai yra po pusantrų metų nuo nusikalstamų veikų padarymo dienos. Šiuo atveju sunku suprasti, kuo vadovavosi ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai taip užvilkindami gan paprastų nusikalstamų veikų tyrimą. Be to, tyrimas vyko palankioje tyrimo situacijoje, nes įtariamieji iškart prisipažino inkriminuojamose nusikalstamosiose veikose bei davė išsamius parodymus.

Kaip dar vieną ryškų nepagrįsto ikiteisminio tyrimo vilkinimo pavyzdį, galima pateikti Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-00857-276/2005, kurioje A. B. buvo nuteistas už tai, kad veikdamas savo motinos bute, esančiame Vilniuje, naudodamasis interneto paslaugų tiekėjo paslaugomis, prie interneto prisijungęs per bute esantį kompiuterį, ne mažiau kaip du kartus prisijungė prie Lietuvos „Mazda klubo“ internetinio forumo ir apeidamas apsaugos sistemą prisijungė prie forumo administravimo panelės ir iš ten valdė forumo turinį, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 198¹ str. 1 d. Ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas 2005 m. kovo 15 d., o nutartis dėl kratos padarymo A. B. motinos bute buvo priimta tik 2005 m. balandžio 25 d. Bet svarbiausia, kad dėl neaiškių priežasčių, krata A. B. motinos bute buvo atlikta tik 2005 m. gegužės 25 d., tai yra praėjus lygiai vienam mėnesiui nuo nutarties priėmimo ir virš dviejų mėnesių nuo ikiteisminio tyrimo pradžios. Šiuo atveju, ikiteisminis tyrimas nenukentėjo dėl tokių „ikiteisminio tyrimo klaidų“ ir A. B. nepaslėpė nusikaltimo padarymo įrankio- kompiuterio, tačiau kitais atvejais tokie veiksmai gali sukelti sunkius padarinius ir žymiai apsunkinti nusikalstamos veikos tyrimą.

Rašytinis nusikaltimo tyrimo planas gali būti surašytas kaip atskiras dokumentas ir kaip vieno iš ikiteisminio tyrimo medžiagos dokumento sudėtinė dalis, pavyzdžiui, kaip pranešimo apie pradėtą ikiteisminį tyrimą arba pranešimo apie tyrimo eigą sudedamoji dalis.

Tokio rašytinio nusikalstamos veikos tyrimo plano pavyzdys atspindi Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-12-628/06⁷⁹, kurioje S. B. nuteista už tai, kad ji, turėdama tikslą pagrobti svetimą turtą viešoje vietoje Vilniaus stoties rajone ištraukdama iš A. Ž.

⁷⁹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-12-628/06

kelnių kišenės pagrobė piniginę su asmens tapatybės kortele, mokėjimo kortelėmis, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 178 str. 2 d. Pranešime apie pradėtą ikiteisminį tyrimą nurodyti šie duomenys: kada pradėtas ikiteisminis tyrimas, kas jį pradėjo, kas atlieka, nukentėjusiojo duomenys, trumpas įvykio aprašymas, nusikalstamos veikos kvalifikavimas, ar yra duomenys apie asmenį galimai padariusį nusikalstamą veiką, ar yra nepilnamečių liudytojų ar nukentėjusiųjų, ar reikia sudaryti tyrimo grupę, ar reikia taikyti pagreitinto proceso tvarką ir kada planuojama užbaigti ikiteisminį tyrimą.

Visi aukščiau išvardinti duomenys atitinka bendrą nusikalstamos veikos tyrimo planą, nes pranešime apie pradėtą ikiteisminį tyrimą užfiksuoti pirminiai duomenys, remiantis kuriais pasirenkami tam tikri tyrimo veiksmai, kuriuos reikia atlikti, taip pat - numatytas jų atlikimo terminas.

Šioje ikiteisminio tyrimo medžiagoje buvo surašytas pranešimas apie tyrimo eigą. Jame užfiksuotos įvykio aplinkybės, detalai aprašyti jau atlikti tyrimo veiksmai (šiuo atveju, įvykio vietos apžiūra, nukentėjusiojo apklausa, liudytojų apklausos, daiktai, sudarantys nusikaltimo dalyką, apžiūrėti ir gražinti, sulaikyti įtariamieji S. B. ir I. U., jiems pareikštas įtarimas, atliktos jų apklausos, atliktas S. B. parodymų patikrinimas vietoje, paskirtos kardomosios priemonės, atliktos akistatos, užklausta S. B. charakterizuojanti medžiaga). Taip pat šiame pranešime nurodyti tyrimo veiksmai, kuriuos dar reikės atlikti, nustatytas ikiteisminio tyrimo pabaigos terminas.

Šis pranešimas apie tyrimo eigą atitinka nusikalstamos veikos tyrimo planą, todėl galima teigti, kad atliekant šį ikiteisminį tyrimą buvo tinkamai pasinaudota taktine kriminalistine ikiteisminio tyrimo priemone - nusikaltimo tyrimo planavimu.

Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-891-654/2007⁸⁰, kurioje A. S. buvo nuteista už tai, kad ji, 2003 m. birželio 16 d., dienos metu, tiksliai tyrimo metu nenustatytu laiku, nebūdamas Vilniaus kolegijos Buivydiškių žemės ūkio studijų centro dieninio skyriaus studente, siekdama gauti tarptautinį studento pažymėjimą, tyčia panaudojo žinomai suklastotą dokumentą, o būtent pateikė Lietuvos studentų ir jaunimo kelionių biuro darbuotojams Vilniaus kolegijos Buivydiškių žemės ūkio studijų centro 2003 m. birželio 13 d. pažymą dėl mokymosi, kurioje buvo įrašyti žinomai melagingi duomenys apie tai, kad A. S. tikrai yra Želdinių ir jų dizaino specialybės I kurso dieninio skyriaus studentė, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 300 str. 1 d.

Šioje byloje buvo nustatyti net 38 tokio pobūdžio epizodai, ikiteisminio tyrimo medžiaga buvo labai didelės apimties, todėl buvo nutarta išskirti ikiteisminius tyrimus (bylas) į atskirus. Vėliau buvo surašytas pranešimas apie tyrimo eigą, kuriame buvo nurodyti nusikalstamos veikos

⁸⁰ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-891-654/2007

tyrimo planui būdingi elementai. Šiuo atveju, nusikalstamos veikos tyrimo planą buvo būtina sudaryti, nes kaip jau buvo minėta, ikiteisminio tyrimo medžiaga buvo labai didelės apimties ir tinkamai, išsamiai atlikti jos tyrimą galima buvo tik sudarant jos tyrimo planą.

Tačiau pasitaiko ir tokių bylų, kurios yra nors ir nesudėtingos, sudaromas jų tyrimo planas, bet ikiteisminis tyrimas vis tiek nepagrįstai vilkinamas. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-314-582/06⁸¹, kurioje Z. J. buvo nuteista už tai, kad ji, 2005 m. rugpjūčio 30 d. apie 20 val. name, esančiame Vilniuje, kilus šeimyniniam konfliktui suėmė už nugaros M. J. spausdama alkūne pastarosios kaklą ir patraukė į save, po ko M. J. pargriuvo ant žemės, tokiu būdu padarydama nukentėjusiajai M. J. nesunkų sveikatos sutrikdymą, tai yra padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 138 str. 1 d. Ikiteisminis tyrimas, kuris buvo pradėtas 2005 m. rugpjūčio 30 d., buvo pratęsiamas keturis kartus, tai yra keturis kartus buvo formaliai rašomi pranešimai apie tyrimo eigą, nurodomi atlikti tyrimo veiksmai ir dar planuojami atlikti tyrimo veiksmai, po ko vadovaujanti ikiteisminiam tyrimui prokuroras nustatė, kad ikiteisminis tyrimas neišsamus, todėl jį reikia papildyti ir nurodė apklausti liudytojus, kurie nebuvo apklausti, atlikti akistatą tarp Z. J. ir M. J., atlikti parodymų patikrinimą su Z. J., ir nustatė ikiteisminio tyrimo pabaigos terminą iki 2006 m. balandžio 15 d., bet ikiteisminis tyrimas buvo baigtas tik 2006 m. gegužės 10 d.

Apibendrinus, darytina išvada, kad tyrimo organizavimas ir planavimas turi didelę reikšmę atliekant nusikalstamų veikų tyrimą, ypač sudėtingose bylose. Tinkamas nusikalstamos veikos planavimas ir organizavimas padeda žymiai efektyviau atlikti ne tik atskirą tyrimo veiksmą, bet ir visą nusikalstamos veikos tyrimą.

⁸¹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-314-582/06

5. Taktinės kriminalistinės kombinacijos ir taktinės kriminalistinės operacijos

Visą kriminalistikos taktikos vystymosi laikotarpį buvo diskutuojama apie poveikio įtariamajam, kaltinamajam, nukentėjusiajam bei liudytojams ribas bei apimtis. Tai buvo ypač aktualu analizuojant apklausos taktikos klausimus. Apklausos metu nuo senų laikų buvo naudojami specifiniai būdai, kurie galėtų paskatinti apklausiamąjį, nenorintį duoti parodymus, pasakyti tiesą, nustatyti psichologinį kontaktą su apklausiamuoju ir t.t. Tačiau visada reikia turėti omenyje, kad joks poveikis įtariamajam, kaltinamajam, nukentėjusiajam bei liudytojams jokių būdu negali būti smurtinio pobūdžio. Šiuo atveju smurtas suprantamas ne tik kaip fizinės jėgos panaudojimas, bet ir psichinės prievartos bei moralinio spaudimo panaudojimas siekiant išgauti iš įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo bei liudytojo parodymus. Be to, atliekant bet kokį tyrimo veiksmą negalima naudoti apgaulės, todėl naudojami minėtiems tikslams būdai buvo nukreipti į reikšmingos bylai informacijos nutylėjimą suinteresuotiems asmenims, situacijos, kuri gali būti suprasta dviprasmiškai, sukūrimą ir t.t. Reikiamas poveikis šiomis priemonėmis buvo pasiekiamas ne savo tūriniu, bet jų panaudojimo laiku, vieta, aplinka, eiliškumu. Galima daryti išvadą, kad tos priemonės sudaro tam tikras kombinacijas, turinčias tam tikrus bendrus tikslus ir atliekamos vieno nusikalstamos veikos tyrimo etapo ribose.

Tolesnis tyrimas parodė, kad tą patį poveikį gali turėti ne tik atskirų būdų kombinacijos, bet ir tyrimo veiksmų kombinacijos.⁸²

1974 metais R. S. Belkinas kelių taktinių būdų naudojimą pasiūlė vadinti taktine kombinacija. Vėliau į taktinės kombinacijos tūrinį buvo įtraukti ne tik keli taktiniai būdai, bet ir keli tyrimo veiksmai.⁸³

Vėliau, tai yra 1988 metais, R. S. Belkinas pateikė tokį taktinės kombinacijos apibrėžimą: "Taktinė kombinacija- tai tam tikras taktinių būdų arba tyrimo veiksmų derinys, kuriuo siekiama išspręsti konkrečias tyrimo užduotis ir kuris yra sąlygotas šiuo tikslu ir tyrimo situacija."⁸⁴

Tam, kad geriau suprasti, kas sudaro taktinės kombinacijos tūrinį, reikia detaliai išnagrinėti jo apibrėžimą.

Kaip jau buvo minima apibrėžime, taktinė kombinacija yra tam tikrų taktinių būdų arba tyrimo veiksmų derinys. Taktinių būdų derinys vienos taktinės kombinacijos ribose - tai yra tam tikrų, konkrečių būdų panaudojimas griežtoje sekoje. Šių būdų derinys realizuojamas tik vieno tyrimo veiksmo ribose. Negalima derinti tarpusavyje vieno tyrimo veiksmo taktinių būdų su kito tyrimo veiksmo taktiniais būdais.

⁸² БЕЛКИН Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Москва. 1988. С. 139

⁸³ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 33

⁸⁴ БЕЛКИН Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Москва. 1988. С. 145

Tyrimo veiksmų derinys vienos taktinės kombinacijos ribose- tai yra tam tikras, konkretus tyrimo veiksmų derinys vieno tyrimo etapo rėmuose.

Taktinių būdų arba tyrimo veiksmų derinys turi būti nukreiptas į konkrečios tyrimo užduoties išsprendimą. Tyrimo užduoties išsprendimas ir sudaro taktinės kombinacijos tikslą.

Taktinės kombinacijos tikslai gali būti:

1. suformuoti įtariamajam tikrą įvaizdį apie aplinkybes ir sąlygas, kuriomis teks veikti;
2. suformuoti įtariamajam tokius tikslus, kurių siekdamas jis patektų į nepalankias jam aplinkybes (įkalčių perslėpimą- tai sudarytų galimybę sulaikyti kaltininką su įkalčiais ir pan.);
3. sukurti klaidingą įvaizdį apie aplinkybes ir sąlygas, kuriomis teks įtariamajam veikti, tyrėjo tikslus ir pan. (faktinių aplinkybių, kuriomis disponuoja tyrėjas, nežinojimas, įvaizdžio sudarymas, kad esama daug faktinių aplinkybių);
4. sudaryti klaidingą nuomonę apie tyrimo veiksmo tikslus arba informaciją, žinomą tyrėjui;
5. suformuoti įtariamojo palankų elgesį;
6. įtikinti įtariamąjį, kad pasirinktas pasipriešinimo būdas beprasmiškas.⁸⁵

Bet kuri taktinė kombinacija turi atitikti leistinumą reikalavimus. Leistinumą šiuo atveju suprantamas kaip taktinės kombinacijos tikslų, taktinių būdų bei tyrimo veiksmų, sudarančių taktinę kombinaciją, atitikimas teisėtumo bei etiškumo kriterijams. Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad ne tik taktinė kombinacija bendrai, bet ir jos atskiri elementai, tai yra taktiniai būdai arba tyrimo veiksmai, bei jos tikslas turi neprieštarauti įstatymams, atitikti įstatymų dvasią bei jokių būdu negali būti atliekami naudojant psichinį arba fizinį smurtą. Etiškumo reikalavimas reiškia, kad visi taktinės kombinacijos struktūriniai elementai bei jos tikslai negali būti asmens garbę ir orumą žeminančio pobūdžio.

Be aukščiau išvardintų reikalavimų, taktinė kombinacija turi atitikti ir kitus reikalavimus, o būtent⁸⁶:

1. Vienasmenis vadovavimas atliekant taktinę kombinaciją;
2. Tyrėjo aktyvumas ir tikslo siekimas;
3. Taktinės kombinacijos skaidymas į stadijas;
4. Atitikimas situacijai;
5. Kriminalistinių techninių priemonių panaudojimo reikalingumas;
6. Specialistų ir kitų institucijų pareigūnų dalyvavimas.

⁸⁵ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 35

⁸⁶ ФИЛИППОВ А. Г. Криминалистика. Москва. 2000. С. 112

Vienasmenis vadovavimas atliekant taktinę kombinaciją reiškia, kad vadovauti ir priimti visą atsakomybę už atliktą taktinę kombinaciją turi vienas asmuo, pavyzdžiui tyrėjas. Šis reikalavimas turi didelę reikšmę, kai atliekant taktinę kombinaciją dalyvauja keli pareigūnai, specialistai. Vadovaujantis asmuo tinkamai paskirstys užduotis ir kontroliuos jų tinkamą išsprendimą.

Tyrėjo aktyvumas atliekant taktinę kombinaciją pasireiškia tuo, kad jis, atlikdamas taktinę kombinaciją ne tik fiksuotų jos rezultatus, bet ir dėtų visas įmanomas pastangas tam, kad gauti kuo daugiau naudos iš taktinės kombinacijos bei surinkti kuo daugiau reikšmingos ikiteisminiam tyrimui informacijos.

Tikslo siekimas atliekant taktinę kombinaciją reiškia, kad informacija, gauta taktinės kombinacijos atlikimo metu turi būti tinkamai išanalizuota. Iš visos gautos informacijos turi būti atrinkta tik ta, kuri turi reikšmės tiriamai nusikalstamai veikai.

Taktinė kombinacija, kaip ir bet koks tyrimo veiksmas, turi susidėti iš tam tikrų stadijų, tai yra panaudojant taktinę kombinaciją svarbu laikytis sudarančių ją būdų arba tyrimo veiksmų eiliškumo. Tai užtikrins tinkamą taktinės kombinacijos atlikimą ir padės efektyviau pasiekti jos tikslus.

Kiekviena taktinė kombinacija parenkama atsižvelgiant į konkrečią tyrimo situaciją. Dėl to, kad tyrimo situacija yra dinamiška ir besikeičianti, labai svarbu taktinės kombinacijos metu į tai atsižvelgti ir prisiderinti prie netikėtai pasikeitusių aplinkybių. Todėl rengiant taktinę kombinaciją rekomenduojama paruošti kelis variantus tam, kad kuo greičiau pakitus situacijai susiorientuoti ir parinkti tinkamą veikimo modelį.

Atliekant taktinę kombinaciją naudojamos tam tikros techninės kriminalistinės priemonės, padedančios kuo efektyviau pasiekti taktinės kombinacijos tikslų, pavyzdžiui, taktinės kombinacijos eigos fiksavimo priemonės.

Taip pat atliekant taktinę kombinaciją gali būti tikslinga pakviesti atitinkamų sričių specialistus arba kitų institucijų pareigūnus, pavyzdžiui, psichologus.

Taktinės kombinacijos vidinę struktūrą sudaro⁸⁷:

1. pagrindinis veiksmas, kuris vainikuoja visus taktinės kombinacijos veiksmus ir kuriuo remiantis atliekami kiti veiksmai bei rengiama taktinė kombinacija;
2. klaidinantys veiksmai, kuriuos įtariamasis klaidingai laiko pagrindiniais tardymo veiksmais (papildomos apklausos, nereikšmingų faktų patikslinimas akistatoje ir pan.);
3. padedantys veiksmai, kuriais gaunama informacija, padedanti sėkmingai atlikti taktinę kombinaciją;

⁸⁷ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 34

4. keletas organizacinio, techninio arba operatyvinio pobūdžio pagalbinių veiksmų⁸⁸.

Svarbu dar kartą paminėti, kad ne tik visa taktinė kombinacija, bet ir atskiri jos veiksmai turi atitikti paminėtiems darbe reikalavimus. Taktinės kombinacijos aspektu yra labai svarbu, kad veiksmai, iš kurių ji susideda neperžengtu apgaulės bei psichologinio spaudimo ribas. Klaidinantis veiksmai nereiškia kad yra leidžiama apgauti asmenį, klaidinančių veiksmų panaudojimas reiškia informacijos nutylėjimą arba informacijos atskleidimą, bet ta informacija turi atitikti tikrovę, o ne būti pramanyta. Nepalankių aplinkybių sukūrimas neturi būti siejamas su psichinio ar fizinio smurto panaudojimu. Todėl realizuojant taktinę kombinaciją reikia ypač atidžiai ir atsargiai atlikti atitinkamus tyrimo veiksmus.

Atlikus anketinį tyrimą paaiškėjo, kad dažniausiai atliekamos taktinės kombinacijos yra grupinės kratos, įtariamųjų- grupės narių apklausa vienu metu, įtariamojo apklausa ir krata jo darbo vietoje vienu metu, įtariamojo apklausa ir krata jo gyvenamojoje vietoje vienu metu, tai yra visos nurodytos anketoje taktinės kombinacijos.

Kaip kruopščiai suplanuotos ir sumodeliuotos taktinės kriminalistinės kombinacijos pavyzdį galima pateikti Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-303-582/06⁸⁹. Šioje byloje ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas dėl to, kad 2004 m. spalio 10 d. apie 4.25 val., Vilniuje, buvo padegtas policijos pastatas- būdelė, tai yra padaryta nusikalstama veika numatyta BK 187 str. 2 d.

2004 m. spalio 6 d. buvo nuspręsta sudarytu tyrimo grupę iš septynių pareigūnų, nes ikiteisminis tyrimas buvo didelės apimties, sudėtingas, galėjo būti atliekamas įvairiuose Lietuvos Respublikos vietovėse.

2004 m. lapkričio 29 d. atliekant šį ikiteisminį tyrimą buvo gauti duomenys, kad A. B., V. B., L. K., L. K., O. A., V. B., M. A., Z. B., A. O., L. M., S. M., O. S. čigonų tabore užsiima narkotikų prekyba, narkotikus jiems tiekia I. B., todėl buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 260 str. 2 d.

Šie du ikiteisminiai tyrimai (bylos) buvo sujungti, 2004 m. lapkričio 29 d. buvo nutarta atlikti slaptojo tyrimo veiksmus, o būtent įslaptinti liudytojai Nr. 7 ir Nr. 33 sutiko atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus minėtų asmenų atžvilgiu, tai yra iš jų įsigyti narkotinę medžiagą- opijaus ekstraktą, tai pat nustatyta, kad narkotikų įgijimo metu liudytojai Nr. 7 ir Nr. 33 gali gauti duomenų apie tiriamą teroro aktą, kurio metu buvo padegta policijos posto būdelė.

Liudytojams ir pareigūnams buvo leista atlikti veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės - užmegzti kontaktus, gauti duomenys apie prekybą narkotinėmis medžiagomis, įvykdytą teroro aktą, prieš nurodytus ir kitus asmenis ir policijos pareigūnams slapta juos sekti. Nurodytus

⁸⁸ Šiuo atveju R. Burda nurodo taktinei operacijai būdingą struktūros elementą

⁸⁹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-303-582/06

veiksmus buvo leista atlikti nuo 2004 m. gruodžio 3 d. iki 2005 m. kovo 3 d. ir jų metu buvo leista daryti garso bei vaizdo įrašus. Minėta taktinė kriminalistinė kombinacija buvo iš anksto suplanuota, o teismo nutartyje dėl leidimo atlikti šią operaciją buvo nustatyti planuojami atlikti veiksmai, asmenų, dalyvaujančių operacijoje sąrašas ir vaidmenys, operacijos atlikimo terminai.

2004 m. gruodžio 6 d. buvo surašytas tarnybinis pranešimas, kuriame buvo užfiksuoti ne tik kombinacijos rezultatai, bet ir pasirengimas kombinacijai, o būtent: „panaudojant specialiąją priemonę žymeklį „Flom“ buvo pažymėtas švirkštas, kuris buvo išduotas įslaptintam liudytojui, kuris atlikdamas nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus sutiko įsigyti narkotikus“. Kombinacijos eiga buvo užfiksuota protokole, garso ir vaizdo įrašų dėl techninių kliūčių padaryta nebuvo.

Egzistuoja daug nuomonių apie taktinės kriminalistinės kombinacijos ir taktinės kriminalistinės operacijos sąvokų priimtinumą. Kai kurie mokslininkai, pavyzdžiui, L. J. Drapkin apskritai neigė taktinės kombinacijos termino būtinumą, A. V. Dulovas siūlė vadinti taktinę kombinaciją viena iš taktinės operacijos rūšių, R. S. Belkin sutapatino šias sąvokas.⁹⁰

Aišku, tarp taktinės kombinacijos ir taktinės operacijos yra daug struktūrinių panašumų, tačiau manytina, kad tapatinti šių sąvokų negalima, nes taktinės kriminalistinės operacijos sąvoka yra platesnė negu taktinės kriminalistinės kombinacijos sąvoka.

Į pateiktą anketavimo tyrimo metu klausimą kuo skiriasi taktinė kriminalistinė kombinacija ir operacija, iš visų apklaustų į šį klausimą atsakė tik 33 proc., kas leidžia daryti išvadą apie pareigūnų teorinių žinių trūkumą. Anketavimo metu buvo pastebėta, kad teisingai į šį klausimą atsakė pareigūnai, kurių darbo stažas viršija 10 metų.

Kartais, tiriant nusikaltimus, reikia, kad dirbtų kelios tarnybos, nes kai kurių darbų tyrėjas asmeniškai padaryti negali, o kartais ir teisės neturi. Tai operatyvinės paieškos veiksmai, įmonių patikrinimai, inventorizacijos arba objektų tyrimai. Visi šie ir kiti veiksmai dažniausiai daromi kompleksiskai, suderinus vieną su kitu, siekiant vieno tikslo arba sprendžiant konkretų uždavinį tiek vėliau.⁹¹

Šių veiksmų derinys neatitinka nei taktinio būdo, nei taktinių kombinacijų sampratų.

Vienas iš efektyviausių taktinių ikiteisminio tyrimo užduočių sprendimo kelias yra taktinių operacijų panaudojimas, nes gauti žymiai išsamesnius duomenis apie bylos aplinkybes galima tik panaudojant tyrimo ir operatyvinės paieškos veiksmų kompleksus. Labai svarbu, kad nuo nusikaltimo padarymo momento iki tyrimo pradžios praeitų kuo mažiau laiko, nes tai bus viena iš pagrindinių efektyvaus ikiteisminio tyrimo atlikimo sąlyga. Kartu su tuo, reikia, kad pirminiame tyrimo etape atliekami veiksmai būtų atlikti kompleksiskai, tarpusavyje suderintai,

⁹⁰ БЕЛКИН Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Москва. 1988. С. 147

⁹¹ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 35

nes tai leis kuo greičiau ir efektyviau surasti ir iširti pakankamai faktinių duomenų, leidžiančių iširti nusikaltimą. Toks veiksmų kompleksas, nukreiptas į tam tikros užduoties išsprendimą iš esmės ir yra taktinė operacija.

V. I. Šikanov taktinę operaciją apibūdino kaip tarpusavyje susijusių tyrimo veiksmų, atliktų pareigūnų remiantis baudžiamojo proceso įstatymo normų reikalavimais tam, kad išsiaiškinti klausimus, sudarančius įrodinėjimo dalyką tiriamojoje baudžiamojoje byloje, sistemą.⁹²

P. Danisevičius ir N. Maročkinas mano, kad taktinę operaciją galima apibūdinti kaip suderintų ir pagal tikslinę paskirtį tarpusavyje susijusių tyrimo, operatyvinės paieškos ir kitų veiksmų sistemą, parengtą atsižvelgiant į susidariusią tyrimo situaciją, planingai realizuojama tyrėjo sprendžiant tam tikrus uždavinius atskleidžiant, tiriant ir įspėjant nusikaltimus.⁹³

N. P. Jablokov pasiūlė suprasti taktinę operaciją kaip aiškiai suplanuotų, sukoordinuotų ir visomis reikiamomis sąlygomis aptartų tyrėjo ir veikiančių kartu su juo asmenų veiksmų visumą, kurie atliekami juos vieningai kontroliuojant tam, kad išspręsti tokias tyrimo užduotis, kurios negali būti išspręstos atskirais arba keliais, tačiau neaptartais tyrimo ir kitais veiksmais.⁹⁴

Analizuojant šiuos tris taktinės kriminalistinės operacijos apibrėžimus, manytina, kad P. Danisevičius ir N. Maročkinas pateikė patį plačiausią ir tiksliausią taktinės kriminalistinės operacijos apibrėžimą, nes jame atsispindi visi taktinės kriminalistinės operacijos, kaip atskiros taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės, ypatumai. Taip pat šis apibrėžimas aiškiai nurodo skirtumą tarp taktinės kriminalistinės kombinacijos ir taktinės kriminalistinės operacijos-taktinė kriminalistinė kombinacija susideda iš taktinių būdų arba tyrimo veiksmų derinio, o taktinė kriminalistinė operacija susideda ne tik iš tam tikro taktinių būdų ir tyrimo veiksmų derinio, bet ir iš kitų veiksmų, pavyzdžiui, operatyvinės paieškos. Iš tikrųjų, analizuojant vien tik apibrėžimus, galima teigti, kad A. V. Dulovo nuomonė apie tai, kad taktinė kriminalistinė kombinacija yra taktinės kriminalistinės operacijos rūšis, yra priimtinausia, tačiau analizuojant šių taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių struktūrą, galima padaryti išvadą, kad taktinė kriminalistinė operacija yra žymiai sudėtingesnė taktinė kriminalistinė ikiteisminio tyrimo priemonė, nei taktinė kriminalistinė kombinacija, todėl tikslinga šių dviejų sąvokų netapatinti ir nagrinėti jas atskirai.

Galima išvardinti tokius taktinę operaciją apibūdinančius požymius:

1. taktinę operaciją sudaro tyrimo, operatyvinių ir kitų tarpusavyje susijusių veiksmų sistema;
2. visi veiksmai yra tarpusavyje suderinti ir sudaro bendrą veiksmų planą;

⁹² ШИКАНОВ В. И. Информация к тактической операции «Атрибуция трупа». Иркутск. 1975. С. 21

⁹³ DANISEVIČIUS P., MAROČKIN N. Bendrieji probleminiai taktinių kriminalistikos operacijų klausimai // Teisė. Vilniaus universiteto mokslo darbai. 1994. Nr. 28. P. 8.

⁹⁴ ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистическая методика расследования. Москва. 1985. С. 81

3. taktinė operacija skirta spręsti konkretų nusikaltimo tyrimo uždavinį;
4. taktinei operacijai turi vadovauti vienas asmuo;
5. taktinė operacija daroma konkrečioje tyrimo situacijoje.⁹⁵

Visi šie požymiai iš esmės atitinka ir taktinę kriminalistinę kombinaciją, tačiau vėl gi, skirtumas yra šių priemonių struktūroje.

Kaip matome iš aukščiau pateikto taktinės operacijos požymių sąrašo, taktinė operacija susideda iš tam tikrų veiksmų. Tai yra tyrimo, operatyvinės paieškos ir kitų veiksmų derinys. Šie veiksmai turi būti griežtai tarpusavyje suderinti ir nukreipti vienos konkrečios užduoties išsprendimui konkrečioje tyrimo situacijoje. Kiekvieną taktinę operaciją reikia planuoti. Taktinė operacija negali spręsti iškart kelių užduočių arba atliekama keliuose tyrimo situacijose. Be to, tam, kad taktinė operacija būtų kuo efektyvesnė, kiekviena kartą jos planą reikia sudaryti individualiai, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes bei ypatumus. Tam, kad taktinė operacija būtų tinkamai atlikta, jai reikalingas atitinkamas vadovavimas. Taktinei operacijai vadovauja tik vienas asmuo, nežiūrint į tai, kad ją atlikinėti gali ne tik keli asmenys, bet net kelių atskirų tarnybų pareigūnai. Taktinės operacijos gali būti atliekamos tam, kad patikrinti tam tikras tyrimo versijas arba net padaryto nusikaltimo atskirus epizodus. Tam, kad padidinti efektyvumą tokių tyrimo veiksmų, kaip įtariamųjų apklausa, akistata, krata jie atliekami kaip atitinkamų taktinių operacijų pagrindiniai elementai.⁹⁶

Iš taktinės operacijos apibrėžimo seka taktinės operacijos struktūra. A. V. Dulov išskiria tokius taktinės operacijos struktūros elementus:

1. taktinės operacijos tikslas;
2. subjektas;
3. išorinių sąlygų visuma;
4. taktinių priemonių visuma;
5. poveikio objektas.⁹⁷

Taktinės operacijos tikslas - tai reali taktinė užduotis, kuri atsirado remiantis turimais faktiniais duomenimis ir nukreipta į sąlygų, kurias reikia nustatyti byloje, išsiaiškinimą.

Svarbus taktinės operacijos elementas - subjektas, kuris organizuoja taktinės operacijos atlikimą bei jai vadovauja. Kaip jau buvo minėta aukščiau, taktinei operacijai būtinai turi būti vadovaujama ir tą vadovavimą turi atlikti tik vienas asmuo.

Išorinių sąlygų visuma yra vienas iš taktinės operacijos struktūros elementų, nes būtent nuo jos priklauso konkrečią taktinę operaciją sudarančių veiksmų eiliškumas, pobūdis. Prie šių sąlygų galima priskirti laiką, operacijos atlikimo vietą, situaciją, kurioje atliekama konkreti

⁹⁵ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 37

⁹⁶ ДРАПКИН Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск. 1987. С. 141.

⁹⁷ ДУЛОВ А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск. 1979. С. 89-90.

taktinė operacija. Visos šios aplinkybės sąlygoja konkrečios taktinės operacijos atlikimo ypatumus.

Taktinių priemonių visumos pagalba yra pasiekiamos taktinės operacijos tikslai bei sprendžiamos konkrečios užduotys.

Taktinės operacijos poveikio objektas - tai yra tam tikra materialinė visuma, su kuria sąveikaujant ir (arba) ją veikiant yra išaiškinami faktai ir aplinkybės, turintys reikšmės sprendžiant taktinę užduotį.

Visi šie taktinės operacijos elementai tarpusavyje susiję ir sudaro bendrą taktinės operacijos struktūrą. Kalbant apie konkrečias taktines operacijas, minėtus struktūrinius elementus reikia praplėsti bei detalizuoti, tačiau tai nepakeis šių elementų esmės, nes tai sudaro bet kurios taktinės operacijos struktūros pagrindą.

Kaip ir kiekviena taktinė priemonė, taktinė operacija turi atitikti tam tikrus principus. Kai kurie iš taktinės operacijos principų seka iš jos apibrėžimo elementų, kai kurie iš struktūros elementų, tačiau bet kuri taktinė operacija turi atitikti šių principų kompleksą, tai yra visos taktinės operacijos arba jos struktūrinio elemento ar net vieno veiksmo neatitikimas nors vienam iš taktinės operacijos atlikimo principų daro visą taktinę operaciją negalima ir neleistina.

Galima išskirti tokius taktinės operacijos atlikimo principus⁹⁸:

1. Individualumo principas. Šis principas sąlygotas taktinės operacijos apibrėžimo ir reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju bet kurią taktinę operaciją reikia planuoti bei realizuoti atsižvelgiant į konkrečią situaciją, sąlygas bei aplinkybes. Jokiu būdu negalima naudoti tam tikro taktinės operacijos šablono, nes kiekvieną kartą net ta pati taktinė operacija yra atliekama individualioje aplinkoje bei tam tikromis sąlygomis, todėl šablono naudojimas ne tik nepadės nepasiekti taktinės operacijos tikslų, bet net gali žymiai pakenkti nusikalstamos veikos tyrimui;
2. Būtinio kriminalistinės nusikaltimo analizės atlikimo principas. Tik atlikus visos turimos informacijos analizę, galima bus tinkamai parinkti bei atlikti taktinę operaciją. Išanalizavus visus turimus duomenis bei faktines aplinkybes, galima susisteminti visą turimą informaciją bei išsiaiškinti, apie kokius elementus byloje jau pakanka faktinių duomenų, kokius faktus dar reikia tikrinti, rinkti papildomą informaciją bei kelti versijas. Šie duomenys yra sprendimo atlikti tam tikrą taktinę operaciją, pagrindas;
3. Mokslinio darbo organizavimo reikalavimų bei rekomendacijų panaudojimo principas. Šis principas reiškia, kad planuojant bet kokią taktinę operaciją, reikia remtis mokslinio darbo organizavimo reikalavimais bei rekomendacijomis, nes tai

⁹⁸ ДУЛОВ А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск. 1979. С. 99-106.

užtikrins efektyviausią bei ekonomiškiausią (darbo resursų prasme) taktinės operacijos atlikimą;

4. Dinamiškumo principas. Tai reiškia, kad visas tyrimo procesas turi būti atliktas kuo galima greičiau, nes kartais nuo to priklauso tyrimo proceso efektyvumas. Be to, šis principas būdingas visam ikiteisminiam tyrimui, todėl labai svarbu, kad taktinės operacijos, kaip vienas iš ikiteisminio tyrimo elementų, atitiktų šį principą. Šio principo laikymasis glaudžiai susijęs su mokslinio darbo organizavimo reikalavimų bei rekomendacijų laikymosi principu, nes tinkamas taktinės operacijos organizavimas savaime užtikrina dinamiškumo principo įgyvendinimą;
5. Kolegialumo principas. Kaip jau buvo minėta, taktinei operacijai vadovauja vienas asmuo, tačiau tai netrukdo šio principo įgyvendinimui. Kolegialumas šiuo atveju suprantamas kaip specialistų, operatyvinių darbuotojų įtraukimas į taktinės kriminalistinės operacijos atlikimą. Tačiau įvairių tarnybų pareigūnai, dalyvaujantys atliekant taktinę operaciją negali veikti be tinkamo vadovavimo, todėl bet kuriai taktinei operacijai vadovauja vienas asmuo, dažniausiai tyrėjas, kuris ir užtikrina tinkamą taktinės operacijos organizavimą, dalyvaujančių jos atlikime pareigūnų tarpusavio santykius bei efektyvų jos atlikimą.
6. Etikos reikalavimų laikymosi principas. Tai yra vienas iš pagrindinių ne tik taktinės operacijos principų, bet ir viso ikiteisminio tyrimo bei baudžiamojo proceso principų. Šis principas reiškia, kad atliekant taktinę operaciją jokių būdu negali būti pažeisti moralės, dorovės, pagarbos žmogaus garbei ir orumui reikalavimai.
7. Taktinės operacijos užbaigimo procesiniu fiksavimu principas. Tam, kad faktiniai duomenys būtų tinkamai įrodymais teisme, reikia juos tinkamai surinkti bei užfiksuoti. Taktinė operacija yra atliekama tam, kad jos rezultate gauti tam tikrus duomenis, reikšmingus tyrimui, todėl yra ypač svarbu, kad šie duomenys būtų tinkamai procesiškai užfiksuoti, nes tik tada jie gali tapti įrodymais teisme.

Atlikto anketinio tyrimo duomenimis, labiausiai paplitusios taktinės operacijos yra visos anketoje nurodytos taktinės operacijos, tačiau dažniausiai naudojamos yra: besislapstančio nusikaltėlio paieška ir sulaikymas, nusikaltimo liudytojų paieška, informacijos paieška ir tyrimas įvykio vietoje, nusikaltėlio sekimas karštais pėdsakais, pavogto turto paieška. Nukentėjusiojo nužudymo bylose asmenybės nustatymo operaciją dažniausiai naudoja tik Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos pareigūnai. Nusikaltėlio ryšių nustatymo bei patikrinimo operaciją dažniausiai naudoja Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nusikaltimų tyrimo valdybos Ekonominių nusikaltimų skyriaus pareigūnai. Tai, kad naudoja operaciją asmens, įtariamo nusikaltimo

padarymu, subjektyvaus portreto sudarymas bei panaudojimas nurodė tik du apklausti pareigūnai.

A.V. Dulov atsižvelgiant į operacijos pobūdį ir tikslus, išskiria šešias taktinių operacijų grupes⁹⁹:

1. trumpalaikės operacijos, atliekamos vienoje vietoje;
2. ilgalaikės operacijos, atliekamos skirtingose vietose;
3. ilgalaikės operacijos, atliekamos tam tikroje vietoje;
4. taktinės operacijos, daromos etapais, atsižvelgiant į gautus rezultatus pirmame etape;
5. kontroliniai pervežimai;
6. asmenų, padariusių nusikaltimą, pasipriešinimo pašalinimas.

Pagal atlikimo laiką jos skirstomos į tęstinės ir lokalias. Tęstinės taktinės operacijos atliekamos keliais tyrimo etapais. Lokalias- per vieną tyrimo etapą.

Pagal pareigūnų bendradarbiavimo organizavimo specifiką, taktines operacijas galima skirstyti į nuolatinės ir laikino bendradarbiavimo. Pirmoji trunka visą nusikaltimo tyrimo laiką, o antroji- kol atliekama viena operacija.

L. J. Drapkin yra pasiūlęs klasifikuoti taktines kriminalistines operacijas pagal tarpines užduotis, kurias sprendžia taktinė operacija, pagal tyrimo situacijų pobūdį, pagal tūrinį, pagal santykį su bylos etapais, pagal laiko struktūrą, pagal organizacinę struktūrą, pagal ryšio tarp taktinės operacijos elementų pobūdį, pagal bendrumo laipsnį, pagal autonomijos lygį, pagal atliekamų vienoje byloje taktinių operacijų skaičių.¹⁰⁰:

Taktinės operacijos atliekamos keliais etapais¹⁰¹:

1. tikslo nustatymas ir sprendimo atlikti taktinę operaciją priėmimo etapas;
2. taktinės operacijos modeliavimo etapas;
3. pasiruošimo atlikti taktinę operaciją etapas;
4. taktinės operacijos atlikimo etapas;
5. taktinės operacijos fiksavimas;
6. taktinės operacijos rezultatų vertinimas ir analizė.

Tam, kad atlikti bet kurį tyrimo veiksmą reikia priimti motyvuotą sprendimą dėl jo atlikimo. Sprendimas atlikti tam tikrą taktinę operaciją priimamas tada, kai tai yra tikslinga ir įmanoma. Pagrindu priimti sprendimą dėl taktinės operacijos atlikimo gali būti taktinės užduoties, kuri gali būti išspręsta atlikus taktinę operaciją, buvimas arba kai reikia atlikti veiksmus, kuriuos gali atlikti tik kelios tarnybos, veikdamos kartu. Tokių situacijų nustatymas jau savaime gali būti laikomas kaip sprendimo atlikti taktinę operaciją priėmimas. Iš šių aplinkybių buvimo išplaukia

⁹⁹ BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001. P. 37

¹⁰⁰ Пла́čiau apie та́й Драпки́н. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск. 1987. С. 140.

¹⁰¹ ДУЛОВ А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск. 1979. С. 109

ir konkrečios taktinės operacijos tikslas. Kaip jau buvo minėta aukščiau, taktinės operacijos tikslas- tai yra tam tikros taktinės užduoties sprendimas, o taktinės užduoties pobūdis kiekvienu atveju priklauso nuo konkrečių sąlygų, todėl priimti sprendimą dėl taktinės operacijos atlikimo bei nustatyti jos tikslą reikia vienu metu, tai vienas nuo kito neatsiejami taktinės operacijos realizavimo etapai.

Tam, kad pradėti atlikinėti tam tikrą veiksmą, iš pradžių jį reikia sumodeliuoti. Taktinė operacija- tai yra gan sudėtingas, nevienalytis veiksmas, todėl jį reikia modeliuoti ypač detaliam ir išsamiam, nes jį sudaro tam tikrų veiksmų sistema bei atlikinėti ją gali kelių tarnybų pareigūnai. Tam, kad tinkamai sumodeliuoti taktinę operaciją, reikia turėti duomenys apie¹⁰²:

1. norimą pasiekti tikslą. Žinant taktinės operacijos tikslą galima prognozuoti galutinį taktinės operacijos rezultatą arba tam tikrų taktinės operacijos atlikimo etapų rezultatus;
2. objekto ypatumus. Atliekant taktinę operaciją, labai svarbu žinoti, kokį objektą norima paveikti taktinės operacijos pagalba, nes nuo šio objekto ypatumų priklauso kokius tyrimo arba operatyvinės paieškos veiksmus reikia panaudoti taktinės operacijos atlikimui;
3. taktinės operacijos atlikimo sąlygas. Kuo išsamesnės yra žinios apie taktinės operacijos sąlygas, tuo tiksliau galima bus sumodeliuoti taktinę operaciją.

Be to, papildomai dar reikia išanalizuoti duomenis apie nusikaltimą, kurio tyrimo metu bus atliekama tam tikra taktinė operacija bei turimus faktus, susijusius su planuojamos taktinės operacijos atlikimo situacija. Taip pat reikia konkrečiai sumodeliuoti kiekvieną veiksmą, sudarantį tam tikros taktinės operacijos tūrinį.

Taktines operacijas reikia planuoti atsižvelgiant į nusikaltimo ypatumus, jo kriminalistinę charakteristiką, turimos informacijos pobūdį, pėdsakų atsiradimo mechanizmą. Taktinės operacijos individualumas užtikrina efektyviausią jos rezultatą.

Pasiruošimo atlikti taktinę operaciją etape renkama papildoma informacija, kuri reikalinga taktinės operacijos atlikimui. Šios informacijos stoka dažniausiai atsiranda taktinės operacijos modeliavimo etape, kai yra analizuojama turima informacija. Kartais tam, kad tinkamai ir rezultatyviai atlikti taktinę operaciją, reikia turėti papildomų duomenų, pavyzdžiui, apie taktinės operacijos atlikimo vietas ypatumus. Tai reikalinga tam, kad tinkamai paruošti reikiamus techninius įrenginius arba sumodeliuoti atskirus taktinės operacijos elementus. Be to, šiame etape atliekamas pareigūnų, kurie dalyvaus atliekant taktinę operaciją, paruošimas, koordinuojami jų veiksmai bei tarpusavio sąveika. Kuo detaliam bus atliktas pasiruošimas taktinei operacijai, tuo tiksliau ir planingiau bus atlikta pati taktinė operacija.

¹⁰² ДУЛОВ А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск. 1979. С. 112-113

Taktinės operacijos atlikimo etape yra realizuojama pati sumodeliuota taktinė operacija. Tai reiškia, kad yra atliekami taktinę operaciją sudarantys tyrimo, operatyvinės paieškos ir kiti suplanuoti veiksmai, o taktinės operacijos subjektai realizuoja jiems pavestas funkcijas.

Taktinės operacijos eiga ir rezultatai turi būti užfiksuoti baudžiamosios bylos medžiagoje. Dažniausiai taktinės operacijos įforminimui reikalingi keli procesiniai dokumentai. Juos galima išskirti pagal jų paskirtį į tris grupes¹⁰³:

1. dokumentai, kuriuose įtvirtinami organizaciniai taktinės operacijos klausimai. Tai gali būti dokumentai, užtikrinantys įvairių tarnybų dalyvavimą taktinėje operacijoje arba leidimai atlikti tam tikrą veiksmą;
2. dokumentai, kuriuose fiksuojami dalyvių veiksmai bei nustatyti faktai. Tai yra tyrimo veiksmų, atliekamų vienos taktinės operacijos ribose, protokolai bei jų priedai (nuotraukos, išliejos ir t.t.);
3. dokumentai, kuriuose fiksuojama visa taktinės operacijos eiga bei jos rezultatai, tačiau kartais visi šie duomenys gali būti užfiksuoti ir tyrimo veiksmų, atliekamų taktinės operacijos ribose, protokoluose.

Tinkamas taktinės operacijos fiksavimas yra būtina sąlyga, nes tik tinkamai surinkti ir užfiksuoti faktiniai duomenys gali būti įrodymais teisme, todėl šioje taktinės operacijos atlikimo stadijoje labai svarbu laikytis visų įstatymų nustatytų taktinės operacijos fiksavimo nuostatų.

Paskutinis taktinės operacijos atlikimo etapas yra jos eigos bei rezultatų įvertinimas ir analizė. Šio etapo metu yra analizuojama visa taktinės operacijos eiga, išaiškinamos padarytos klaidos, sulyginamas prognozuotas rezultatas su gautu taktinės operacijos rezultatu. Be to, išanalizavus taktinės operacijos rezultatus, galima toliau planuoti ikiteisminį tyrimą.

Lyginant taktinę kriminalistinę kombinaciją ir operaciją, galima padaryti išvadą, kad taktinės kriminalistinės operacijos atlikimo etapai iš esmės atitinka taktinės kriminalistinės kombinacijos etapus: ir vienu ir kitu atveju reikia nustatyti tikslą, sumodeliuoti, pasiruošti, atlikti, užfiksuoti bei įvertinti rezultatus. Skiriasi tik sprendimo priėmimo pagrindas bei pats atlikimas.

Kaip nusikaltėlio sekimo karštais pėdsakais taktinės kriminalistinės operacijos pavyzdį, galima pateikti Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-890-276/2007¹⁰⁴, kurioje S. G. buvo nuteistas už tai, kad 2007 m. birželio 27 d. apie 14 val. sulaužęs pakabinamą spyną, įsibrovė į patalpą (V. G. sandėliuką Nr. 65) ir pagrobė tris lengvo lydinio ratlankius su padangomis bei vieną ratlankį be padangos, o būtent padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 187 str. 2 d.

¹⁰³ ДУЛОВ А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск. 1979. С. 119

¹⁰⁴ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-890-276/2007

Tą pačią dieną, apie 14.35 val. Vilniaus miesto VPK VP patrulių rinktinės pareigūnai patruliavimo metu gavo pranešimą, kad nuo įvykio vietos išvažiuoja automobilis, įtariama, kad jis pakrautas vogtais daiktais. Minėtas automobilis buvo sustabdytas, apžiūrėtas ir jame buvo rasti vogti daiktai. Šiuo atveju patrulis patruliavimo metu sekė nusikaltėlį karštais pėdsakais- iškart po to, kai jis padarė nusikalstamą veiką, sulaukė jį, apžiūrėjo automobilį ir jame rado bei paėmė vogtus daiktus.

Dar vienas panašios taktinės kriminalistinės operacijos pavyzdys yra Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-923-88/2007¹⁰⁵. T. K. buvo nuteistas už tai, kad jis, 2007 m. birželio 1 d. apie 22.00 val. iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, įgijo vieną popierinį lankstinuką su narkotine medžiaga heroinu ir laikė iki 2007 m. birželio 1 d. 22.18 val., kol buvo sulaikytas policijos pareigūnų, kurie asmens apžiūros metu jo striukės vidinėje kišenėje rado ir paėmė popierinį lankstinuką su narkotine medžiaga, o būtent padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 259 str. 1 d. Šioje situacijoje, patrulis, gavęs pranešimą, sulaukė, atliko asmens apžiūrą, rado narkotines medžiagas ir jas paėmė.

Kaip truputi sudėtingesnės taktinės kriminalistinės operacijos pavyzdį, galima pateikti Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamąją bylą Nr. 1-349-503/06.¹⁰⁶ P. B. nuteistas už tai, kad jis 2005 m. lapkričio 3 d., apie 18.00 val. iš ikiteisminio tyrimo metu nenustatyto asmens neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti neteisėtai įgijo psichotropinės medžiagos- metamfetamino, kurią turėjo su savimi būdamas bare, iki 2005 m. lapkričio 3 d. 20.30 val., kol policijos pareigūnai jį sulaukė ir pas P. B. rado ir pasiėmė nurodytą psichotropinę medžiagą, o būtent padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 259 str. 1 d. Buvo gauta operatyvinė informacija, kad bare randasi du jaunuoliai, pas kuriuos yra metamfetamino. Vaikiniai buvo sulaikyti, atliekant asmens apžiūrą buvo rastas maišelis su baltos spalvos milteliais. Vaikiniai buvo pristatyti į policijos komisariatą ir atlikta pilna asmens apžiūra, kuriuos metu pas P. B. buvo rasti dar trys maišeliai su baltos spalvos milteliais.

Panašių praktinių pavyzdžių yra nemažai, pavyzdžiui Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-436-468/06¹⁰⁷ ir kiti.

Efektyvų taktinių kriminalistinių kombinacijų ir operacijų panaudojimą užtikrina jų kruopštus planavimas ir organizavimas. Tai dar kartą pabrėžia, kad visos taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės glaudžiai susijusios viena su kita ir turi būti naudojamos kompleksiskai.

¹⁰⁵ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-923-88/2007

¹⁰⁶ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-349-503/06

¹⁰⁷ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-436-468/06

Išvados

1. Tam, kad kuo efektyviau pasiekti ikiteisminio tyrimo tikslų, naudojamos tam tikros priemonės, kuriuos padeda išspręsti ikiteisminio tyrimo metu iškilusius klausimus, rinkti ir tikrinti faktinius duomenys. Šias priemones galima pavadinti taktinėmis kriminalistinėmis ikiteisminio tyrimo priemonėmis. Pagrindinės jų yra tokios: taktinis būdas, taktinė rekomendacija, kriminalistinės versijos, nusikalstamų veikų tyrimo organizavimas ir planavimas, taktinės kriminalistinės kombinacijos ir operacijos. Apibendrinus, galima pateikti tokį taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių sąvoką: taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės- tai tokios funkcinės paskirties priemonės, kurios atitinka teisėtumo, etiškumo, saugumo reikalavimus, naudojamos atitinkamoje tyrimo situacijoje tam, kad kuo efektyviau pasiekti ikiteisminio tyrimo tikslus. Kriminalistinės taktinės ikiteisminio tyrimo priemonės naudojamos tam kad kuo efektyviau, greičiau ir išsamiau atlikti ikiteisminį tyrimą. Visos taktinės kriminalistinės priemonės turi atitikti keliamus joms reikalavimus. Pagrindiniai reikalavimai yra teisėtumo, leistinumo, atitikimo etikos ir moralės normoms. Esminių reikalavimų nesilaikymas daro taktines kriminalistines priemones neteisėtomis.
2. Viena iš pagrindinių taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių yra taktinis būdas. Taktinio būdo pasirinkimas priklauso nuo konkrečios tyrimo situacijos. Taktinis būdas gali būti įtvirtintas įstatyme arba neįtvirtintas, tačiau net jeigu taktinis būdas yra įtvirtintas įstatyme, jam vis tiek būdingas pasirinktinumas, nes dažniausiai įstatymas numato atitinkamo taktinio būdo alternatyvą. Taip pat galima naudoti ne tik mokslškai pagrįstus taktinius būdus, atsižvelgiant į tyrimo situaciją, galima panaudoti taktinį būdą, pagrįstą intuicija arba patirtimi. Jei šis būdas neprieštaraus bendriems reikalavimams, keliamiems visoms taktinėms kriminalistinėms ikiteisminio tyrimo priemonėms, mokslinio pagrįstumo nebuvimas nepadarys jo neteisėtu. Taktinio būdo negalima tapatinti su taktine rekomendacija. Esminis taktinės rekomendacijos ir taktinio būdo skirtumas yra tas, kad taktinė rekomendacija yra mokslškai pagrįstas patarimas apie tai, kaip tam tikroje situacijoje reikia naudoti atitinkamą taktinį būdą. Mokslškumo reikalavimas taktinei rekomendacijai yra privalomas. O taktinis būdas yra vienas iš sudėtinių taktinės rekomendacijos elementas.
3. Nusikalstamos veikos tyrimas - tai yra sudėtingas procesas, nes visi veiksmai nukreipti nustatyti įvykio, buvusio praeityje, aplinkybes. Todėl turint pradinę informaciją apie nusikalstamos veikos padarymą yra keliamos ir tikrinamos versijos, numatytos

nuskalstamų veikų tyrimo plane.

4. Tyrimo organizavimas- tai sudėtingas procesas, apimantis ne tik vieno ikiteisminio tyrimo organizavimą ir planavimą, bet ir kitus organizacinius momentus, tokius kaip įvairių institucijų pareigūnų bendradarbiavimo organizavimą, reikiamų techninių ir darbo priemonių paruošimą. Galima teigti, kad planavimas, kaip taktinė kriminalistinė ikiteisminio tyrimo priemonė yra viena iš sudėtinių tyrimo organizavimo dalių. Tam, kad kuo efektyviau atlikti ikiteisminį tyrimą, reikia sudaryti nusikalstamos veikos tyrimo planą. Tai ypač svarbu, kai ikiteisminio tyrimo medžiaga yra didelės apimties, kai yra keli epizodai arba daug liudytojų, nukentėjusiųjų, įtariamųjų. Nusikalstamos veikos tyrimo planas gali būti įforminamas atskiru dokumentu arba būti viena iš ikiteisminio tyrimo dokumentų dalimi, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos tyrimo planas gali būti numatytas parnešime apie pradėtą ikiteisminį tyrimą, kuriame užfiksuojami pirminiai duomenys apie padarytą nusikalstamą veiką, arba pranešime apie tyrimo eigą, kur nurodomi jau atlikti tyrimo veiksmai, nurodomi veiksmai, kuriuos planuojama atlikti bei jų atlikimo terminai.
5. Kartais tam, kad pasiekti tam tikrą rezultatą neužtenka naudotis vien tik atskirais taktiniais būdais arba atlikti tam tikrus pavienius tyrimo veiksmus. Tokiais atvejais naudojamos taip vadinamos taktinės kriminalistinės kombinacijos, kurios susideda iš taktinių būdų ir tyrimo veiksmų. Kiek platesnė yra taktinės kriminalistinės operacijos sąvoka. Taktinė kriminalistinė operacija susideda ne tik iš taktinių būdų ir tyrimo veiksmų, bet ją atliekant dalyvauja kelios tarnybos, pavyzdžiui, operatyvinės paieškos organai arba patruliavimo tarnyba. Tapatinti taktinės kriminalistinės kombinacijos ir taktinės kriminalistinės operacijos negalima, nes jos esmingai skiriasi savo struktūromis, taip pat jų planavimo, atlikimo ir fiksavimo aspektais, tačiau tarp jų yra daug panašumų, pavyzdžiui jų atlikimo etapai.
6. Visos taktinės kriminalistinės priemonės tarpusavyje susietos. Ikiteisminio tyrimo metu naudojamos taktinės kriminalistinės priemonės papildo viena kitą, palengvina ikiteisminio tyrimo atlikimą bei padeda kuo greičiau ir ekonomiškiau nustatyti tiesą. Kartais taikyti vieną taktinę kriminalistinę ikiteisminio tyrimo priemonę neįmanoma nepanaudojus kitos, pavyzdžiui, atlikti taktinę kriminalistinę operaciją ir kombinaciją neįmanoma iš anksto jų nesuplanavus ir neorganizavus. Nusikaltimų tyrimo planavimas neįmanomas be tinkamo organizavimo, ir, savo ruožtu, nusikaltimo tyrimo organizavimas neegzistuoja be planavimo, nes nusikalstamos veikos planavimas yra vienas iš organizavimo sudėtinių elementų. Kriminalistinių versijų patikrinimas apskritai neįmanomas be minėtų taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių,

nes būtent versijos patikrinimo metu visos jos yra realizuojamos. Taktinis būdas – smulkiusia, bet svarbiausia iš šiame darbe išnagrinėtų taktinių kriminalistinių priemonių. Faktiškai jis yra kiekvienos iš aukščiau išvardintų priemonių sudėtinis elementas. Tam, kad išvengti tyrimo klaidų, reikia tinkamai naudoti taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones, kurios padeda išsamiai atlikti ikiteisminį tyrimą bei užtikrinti ikiteisminio tyrimo dalyvių teises ir teisėtus interesus.

7. Taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių praktinio panaudojimo problemos sąlygotos lėšų trūkumu, laiko stoka ir teorinių žinių trūkumu. Dėl šių priežasčių atliekant nusikalstamos veikos tyrimą daromos taktinės klaidos, o būtent: laku neatliekami arba apskritai neatliekami reikiami tyrimo veiksmai; formaliai taikomos procesinės normos; tiriant nusikalstamas veikas nekliamos visos įmanomos versijos, o patikrinant iškeltas versijas, nenustatomi visi galimi sekmenys; dėl didelio darbo krūvio konkrečios nusikalstamos veikos tyrimui skiriama per mažai laiko, todėl gali būti neatlikti reikiami tyrimo veiksmai; neišnaudojamos visos techninės ir praktinės taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių galimybės. Tam, kad išspręsti šias problemas, būtų tikslinga padidinti ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų finansavimą, nes tai, visų pirma, leistų įsigyti trūkstamas technines priemones, taip pat yra svarbu skirti daugiau dėmesio ikiteisminio tyrimo pareigūnų teoriniam paruošimui, o būtent: esminiai pakeisti pareigūnų kvalifikacijos kėlimo kursų, seminarų ir mokymų koncepcijas, kokybę, daugiau dėmesio skirti taktiniams metodiniams kriminalistikos klausimų ir problemų nagrinėjimui.

SANTRAUKA

Šiame darbe buvo siekiama suformuluoti taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių sampratą, panaudojant anketavimo, teorinės ir praktinės medžiagos analizės metodus, siekta nustatyti plačiausiai naudojamą taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones bei jų praktinio panaudojimo problemas.

Buvo suformuluotas toks taktinių kriminalistinių ikiteisminio tyrimo priemonių apibrėžimas- taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės- tai tokios funkcinės paskirties priemonės, kurios atitinka teisėtumo, etiškumo, saugumo reikalavimus, naudojamos atitinkamoje tyrimo situacijoje tam, kad kuo efektyviau pasiekti ikiteisminio tyrimo tikslus.

Atlikus tyrimą, buvo nustatyta kad dažniausiai naudojamos taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės yra: taktinis būdas, taktinė rekomendacija, kriminalistinės versijos, tyrimo organizavimas ir planavimas, taktinės kriminalistinės kombinacijos ir operacijos.

Darbe buvo pateikti šių priemonių apibrėžimai, specifika, nustatyti juos vienijantys elementai.

Visos išnagrinėtos šiame darbe taktinės kriminalistinės ikiteisminio tyrimo priemonės yra glaudžiai susijusios, jų tikslus galima pasiekti taikant jas kompleksiskai, kas padės išvengti tyrimo klaidų.

РЕЗЮМЕ

Тактико - криминалистические средства досудебного расследования и проблемы, связанные с их применением

Tactical criminalistical techniques in prejudicial inquiry and problems of their using

Целью данной работы было попытаться сформулировать понятие тактико-криминалистических средств досудебного расследования, а так же, используя методы анкетирования, анализа теоретического и практического материала, установить наиболее распространённые тактико- криминалистические средства досудебного расследования и проблемы, связанные с их практическим применением.

Было сформулировано такое определение тактико - криминалистических средств досудебного расследования – тактико - криминалистические средства досудебного расследования - это такие средства функционального назначения, которые соответствуют требованиям законности, этики, безопасности, используемые в соответствующей ситуации расследования для наиболее эффективного достижения целей досудебного расследования.

Выполнив исследование, было установлено, что наиболее часто используемые тактико - криминалистические средства это: тактический приём, тактическая рекомендация, криминалистические версии, организация и планирование расследования, тактико - криминалистические комбинации и операции.

В работе были предоставлены определения данных средств, их специфика, установлены их объединяющие элементы.

Все исследованные в данной работе тактические криминалистические средства досудебного расследования взаимосвязаны, их целей можно достигнуть, применяя их в комплексе, что поможет избежать ошибок расследования.

PRIEDAS

ANKETA

1. Jūsų darbo stažas, pareigos, darbo vieta _____

2. Kokias taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones Jūs žinote?
 - A. Taktinis būdas
 - B. Taktinė rekomendacija
 - C. Kriminalistinės versijos
 - D. Nusikalstamos veikos tyrimo organizavimas
 - E. Nusikalstamos veikos tyrimo planavimas
 - F. Taktinės kriminalistinės kombinacijos
 - G. Taktinės kriminalistinės operacijos
 - H. Kitos _____
3. Kokias taktines kriminalistines ikiteisminio tyrimo priemones Jūs dažniausiai naudojate tiriant nusikalstamą veiką? _____
4. Ar tiriant nusikalstamą veiką Jūs naudojate taktinę rekomendaciją? _____
5. Kokius taktinius būdus Jūs dažniausiai naudojate tiriant nusikalstamą veiką?
 - Įtvirtintus įstatyme
 - Neįtvirtintus įstatyme
6. Ar Jūs žinote, kuo skiriasi taktinė rekomendacija ir taktinis būdas? _____

7. Kiek vidutiniškai versijų keliate vieno ikiteisminio tyrimo metu? _____
8. Ar Jūs organizuojate nusikalstamos veikos tyrimą? _____
9. Jeigu taip, tai su kokio pobūdžio problemomis Jūs susiduriate organizuojant nusikalstamos veikos tyrimą? _____

10. Ar Jūs sudarote nusikalstamos veikos tyrimo planą? _____
11. Jeigu taip, tai su kokio pobūdžio problemomis Jūs susiduriate sudarant nusikalstamos veikos tyrimo planą? _____

12. Kaip Jūs planuojate nusikalstamos veikos tyrimą?
 - A. Sudarote planą pagal atskirus įtariamuosius
 - B. Sudarote planą pagal nusikalstamos veikos epizodus
 - C. Sudarote planą pagal tiriamas versijas
 - D. Kita _____
13. Tiriant kokios rūšies nusikalstamas veikas Jūs dažniausiai sudarote rašytinį nusikalstamos veikos tyrimo planą? _____

14. Ar Jūs sudarote atskirų tyrimo veiksmų planą? _____
15. Jeigu sudarote, tai kokių būtent tyrimo veiksmų planus Jūs dažniausiai sudarote? _____

16. Kuo, Jūsų manymu, skiriasi nusikalstamos veikos tyrimo organizavimas ir planavimas?

17. Ar naudojate taktinę kriminalistinę kombinaciją? _____

18. Jeigu taip, tai su kokio pobūdžio problemomis Jūs susiduriate atliekant taktinę kriminalistinę kombinaciją? _____

19. Ar iš anksto planuojate norimą panaudoti taktinę kriminalistinę kombinaciją? _____

20. Kokias taktines kriminalistines kombinacijas Jūs atliekate dažniausiai?

A. Grupinės kratos

B. Įtariamųjų – grupės narių apklausa vienu metu

C. Įtariamojo apklausa ir krata jo darbo vietoje vienu metu

D. Įtariamojo apklausa ir krata jo gyvenamojoje vietoje vienu metu

E. Kitos _____

21. Ar naudojate taktinę kriminalistinę operaciją? _____

22. Jeigu taip, tai su kokio pobūdžio problemomis Jūs susiduriate atliekant taktinę kriminalistinę operaciją? _____

23. Ar iš anksto planuojate norimą panaudoti taktinę kriminalistinę operaciją? _____

24. Kokias taktines operacijas Jūs atliekate dažniausiai?

A. besislapstančio nusikaltėlio paieška ir sulaikymas;

B. nusikaltimo liudytojų paieška;

C. informacijos paieška ir tyrimas įvykio vietoje;

D. nusikaltėlio sekimas karštais pėdsakais;

E. pavogto turto paieška;

F. nukentėjusiojo nužudymo bylose asmenybės nustatymas;

G. nusikaltėlio ryšių nustatymas bei patikrinimas;

H. asmens, įtariamo nusikaltimo padarymu, subjektyvaus portreto sudarymas bei panaudojimas

I. kitos _____

25. Kuo, Jūsų manymu, skiriasi taktinė kriminalistinė kombinacija ir taktinė kriminalistinė operacija? _____

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas// Valstybės žinios, 2003, Nr. 42-1919.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 89- 2741

II. Specialioji literatūra

1. BARKAUSKAS A. Kriminalistinės versijos. Vilnius, 2000.
2. BURDA R. Kriminalistikos taktika. Vilnius. 2001.
3. BURDA R., KRIKŠČIŪNAS R., LATAUSKIENĖ E., MALEVSKI H., MATULIENĖ S. Kriminalistikos taktika ir metodika. Vilnius, 2004.
4. DANISEVIČIUS P., MAROČKIN N. Bendrieji probleminiai taktinių kriminalistikos operacijų klausimai // Teisė. Vilniaus universiteto mokslo darbai. 1994. Nr. 28.
5. GORBATKOV, A. Kontrabandos tyrimas: daktaro disertacija. Vilnius, 2005.
6. KUKLIANSKIS S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys. Vilnius. 1995.
7. PALSKYS E., KAZLAUSKAS M., DANISEVIČIUS P. Kriminalistika. Vilnius. 1985.
8. ACKERMANN R., CLAGES H., ROLL H. Handbuch der Kriminalistik. Kriminalistik für Praxis und Ausbildung, 2. Auflage, 2003
9. БАЕВ О. Я. Тактика следственных действий. Москва. 1992.
10. БЕЛКИН Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Москва. 1988.
11. ВАСИЛЬЕВ А. Н. О тактике следствия. Советская криминалистика на службе следствия. Москва. 1956 . № 7.
12. ВАСИЛЬЕВ А. Н., *et al.* Планирование расследования преступлений. Москва. 1957.
13. ВАСИЛЬЕВ А. Н. Следственная тактика. Москва. 1976.
14. ВАСИЛЬЕВ А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Москва. 1978.
15. ВЕЛИЧКИН С. А. Организация расследования преступлений. Ленинград. 1985.
16. ГЕРАСИМОВ И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Москва. 1975.
17. ГЕРАСИМОВ И. Ф., Драпкин Л. Я. Криминалистика. Москва. 1994.

18. ГУСАКОВ А. Н., ФИЛЮЩЕНКО А. А. Следственная тактика// В вопросах и ответах. Свердловск. 1991.
19. ДРАПКИН Л. Я. Основы теории следственных ситуаций. Свердловск. 1987.
20. ДУЛОВ В. Д. Советская криминалистика. Минск. 1977.
21. ДУЛОВ А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск. 1979.
22. ИЩЕНКО Е. П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений. Москва. 1987.
23. ОБРАЗЦОВ В. А. Криминалистика. Москва. 1995.
24. ОБРАЗЦОВ В. А. Криминалистика. Москва. 1997.
25. ПАНТЕЛЕЕВ И. Ф., СЕЛИВАНОВ Н. А. Криминалистика. Москва. 1993.
26. ПЕЩАК Я. Следственные версии. Москва. 1976.
27. СЕДОВА Т. А., ЭКСАРХОПУЛО А. А. Криминалистика. Санкт- Петербург. 2001.
28. ФИЛИППОВ А. Г. Криминалистика. Москва. 2000.
29. ШИКАНОВ В. И. Информация к тактической операции «Атрибуция трупа». Иркутск. 1975.
30. ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистическая методика расследования. Москва. 1985.
31. ЯБЛОКОВ Н. П. Криминалистика. Москва. 2005.
32. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga per internetą < <http://www.vrm.lt/index.php?id=65> >

III. Praktinė medžiaga

1. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 10-1-01713-03.
2. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 18-1-0900-04.
3. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-00857-276/2005.
4. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-179-276-2007.
5. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-890-276/2007.
6. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-923-88/2007.
7. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1176-295/2007.
8. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-891-654/2007.
9. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-805-22/2003.
10. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-930-14/04.
11. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-349-503/06.
12. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-436-468/06.
13. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-734-170/06.

14. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-618-576/06.
15. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-12-628/06.
16. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-303-582/06.
17. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-338-119/06.
18. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-314-582/06.
19. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-55-498/06.
20. Švenčionių rajono apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 92-1-00027-06